

OĞUZ KAĞAN DESTANI

W. BANG

VE

G. R. RAHMETİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ TÜRK DİLİ
SEMİNERİ NEŞRİYATINDAN

İstanbul Üniversitesi yayımlarından : 18

İSTANBUL 1936
BURHANEDDİN BASIMEVİ

OĞUZ KAĞAN DESTANI

W. BANG

VE

G. R. RAHMETİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ TÜRK DİLİ
SEMİNERİ NEŞRİYATINDAN

İSTANBUL 1936
BURHANEDDİN BASİMEVİ.

Oğuz Kağan Destanı 'nın türkçe neşri¹ hazırlanırken göz önünde tutulan maksatlardan biri, türk destan edebiyatının çok mühim bir kısmını teşkil eden Oğuz destan dairesinin bu şeklinden okuyucuların istifadesini kolaylaştırmak; ikincisi de, türk edebiyatı kaynaklarının dil bakımından araştırılarak neşrini teşvik etmek olmuştur. Türk dilinin ayrı ayrı devirlerinden kalma örneklerin, muayyen bir usule göre, işlenmesi ve neşredilmesi, gerek dil alanında uğraşanlar, gerek edebiyatçılar için olsun, artık geriye bırakılmıyacak işlerden biridir. Çünkü, herhangi bir eser, kontrolü her zaman mümkün olabilecek bir şekilde, metnin bütün teferrüatı muhafaza edilerek, neşredilmedikçe, edebiyat ve dil alanında çalışanlar için, daima kapalı kalacaktır.

İlmin diğer sahalarında olduğu gibi, dil araştırma alanında da, söylemek istenilen fikrin kolayca anlaşılması için, birtakım teknik usullere başvurmak mecburiyeti vardır. Gerek yazı, gerek matbaa tekniğinde olsun, sözle söylenen fikrin gözle de ihata edilebilmesi için lâzım olan şeklin verilmesinde ve istilahlarla daima geçen sözlerin kısaltmalarının tespitinde geniş bir kütlenin birleşmesi lâzımdır. Küçük bir işaretle anlaşılacak bir fikrin uzun cümlelerle uzatılması ve aynı araştırmacı tarafından bir mefhum için ayrı ayrı istilahların kullanılması, fikrin anlaşılmasına değil, bilâkis karışmasına sebep olabilir.

¹Eserin almanca tabı için bk. W. Bang ve G. R. Rachmati, *Die Legende von Oghuz Qaghan*. Sitzb. d. Preuss. Akad. d. Wiss. 1932. Phil.-Histor. Kl. XXV, Berlin.

Eserin bu tabında da asıl metindeki yazı hususiyetlerinin muhafazasına dikkat edilmiş ve, matbaaların verebildiği imkân dahilinde, bunların gösterilmesine çalışılmıştır (bk. SS. 8—9).

Eserin türkçe neşrinde çok yardımda bulunan Hadiye Kurat, Fahir İz ve istenilen şekilde basılmasına imkân veren Edebiyat Fakültesine burada teşekkür etmeyi bir borç sanırım.

İstanbul 1935

R. Rahmeti (Arat)

Bu eserin başlangıcı kısmen güzel Löwen zamanlarına kadar gider. Orada her tatil beni ziyaret eden J o s. M a r k w a r t Oğuz Kağan destanını işlemem üzerinde ısrar ederdi. Fakat bu eserin, gerek münderecatı ve gerek dili bakımından olsun, yeni bir neşri¹, o zaman bana okadar cazip gelmiyordu. A v o n L e C o q bana F. W. K. Müller tarafından kopya edilmiş olan I – VIII sayfeleri gönderdiği zaman bile, ben gözlerimi ve vaktimi, bilhassa bu metin için, feda etmeğe razı olmamıştım. Bir müddet evvel Dr. Rahmeti tarafından bunun yeni transkripsiyonunun yapılması, destanın Prof. R i z a N u r tarafından neşri ve bir de sonradan P. Pelliot'nun (*T'oung Pao* cilt XXVII, SS. 247 — 358.) buna ait olan tenkidinin çıkması, benim bu husustaki fikrimi değiştirmeye vesile oldu². Bu iki araştırmacıdan daha ileri gitmek, gelecekteki yeni ve son neşrine hazırlık yapmak, bilhassa metne bugün için mümkün

¹ Bu eserin, bu güne kadar biricik malûm olan, P a r i s nüshası (Bibl. Nat. Supplément Turc 1001) W. R a d l o f f tarafından kendisinin *Kutadğu Bilig*'inde neşir ve tercüme edilmişti.

² R i z a N o u r, *Oughouz-namé, épopée turque*. Alexandrie, Société de publications égyptiennes. 1928.

P a u l P e l l i o t, *Sur la légende d'Uğuz-Khan en écriture ouigoure*.

R i z a N o u r, *Réponse à un article de M. Paul Pelliot sur l'Oughouz-namé*. Alexandrie, aynı neşirevi, 1931.

Biz bu üç eserin ve Radloff'un transkripsiyon ve tercümesinin de okuyuculara malûm olduğunu farzediyoruz.

Eserin aslı kütüphane haricine verilmediğinden, biz fotoğrafla iktifa etmek mecburiyetinde kaldık.

olan ve bizim şimdi her yeni baskıdan isteyebileceğimiz şekli vermek tecrübesi artık cazip geliyordu.

Biz Oğuz Kağan isminin eski şeklini aldık. Çünkü o isim — manâ itibarile ne olursa olsun — her halde Tokuz Oğuz¹ v. b. ile münasebettardır; oradaki *oğuz*'da da her halde bir eski *o-* vardı. Sonraları *u-*Değişme husule gelince — bu bazen Kutadğu Bilig'de de görülmektedir — ve *ağuz* 'ilk süt' *oğuz* şeklini alınca, pek tabii olarak, halk etimologisi ile, eski *oğuz*'u bu yeni *oğuz* ile birbirine bağlamak fikrine kapılmak mümkündür². Destanın bu bölümünü, zaman itibarile, *u-*Değişme husule geldikten sonra kaydetmek icabeder.

Bundan başka daha birçok şeyler de, bütün destanın olmasa bile, meşgul olduğumuz metin şeklinin nisbeten yeni olduğunu gösteriyor³. Yeni şekillerden *bile*, *yalğuz*, *ikinci* ve şart sigası eki olan *-sar* yerine *-sa*'ya Kut. Bil.'de tesadüf olunuyor. *adak*, *aduğ* v. b.'da olduğu gibi, eski *-d-* (yani *-d.-*) ile yan yana *adğır* yerine *ayğır*, *kod-* yerine *koy-*, *udu-* yerine *uyu-* kullanılıyor. Bu noktadan iyelik (mülkiyet) ekli isimlerin *Dativ* (mef'ulün ileyh) ve *Lokativ* (mef'ulün fih)'lerindeki eski

¹ Krş. Németh, *A honfoglaló Magyarság kialakulása* S. 39. *oğuz*'un *ok*'la münasebettar olması ihtimalı, burada *-ğ-*'nin bulunması dolayısıyla, aksi ispat edilinceye kadar, varit değildir.

² 'İlk süt' için biz, Kaşgari'deki anlaşılmalı ve hatalı olması muhtemel olan *-j-* ile *oğuj*'dan başka, aşağıdaki ve Lt.'ta ancak kısmen kendi yerlerine göre sıralanmış şekilleri biliyoruz: *ağuz*, *uğuz*, *uğus*, (oku *oğuz*), *uvuz*, *ûz*, *ûs*, *ôs*; sonuncusunu Castrén de kaydetmiştir. CC 131 *ous* = *segara* büsbütün başka bir şeydir. [*ovuz*'u biz Azerb. Yurt Bilgisi'nde de buluyoruz, Mayıs 1932 SS. 178 ve 187.] Bugünkü şark türkçesinde *uğuz* denmesi, orada *u-*Değişme dolayısıyla husule gelen *o-* ve *-o-*'dandır. Eski, ilk *o-* ve *-o-* sesleri *u-* ve *-u-* ile değişebilir. Misalleri şunlardır: *arık*, *aruk* > *ôrúk*, *ûrúk* (Le Coq), *uruk* (Raquette); *tamuk* < *tumûh* (Le Coq), *tùmúğ* (Raquette).

³ Şimdi P. Witte k'in *İslam* XX, S. 202'deki yazısına bk. Onun vasıtasile Yazıcı - Oğlu'nun *Oğuznâme*'sinden metnimizin tenkidi ve izâhı için biraz istifade edilip edilemeyeceğini bilmek faydalı olurdu.

-n- 'nin ekseriya kaybolması çok mühimdir. Bu -n- kendisini pek az muhafaza edebilmiştir (meselâ : *başında, arasında*). Sonra eski Akkusativ (mef'ulün bih) eki olan -iğ, -ig'e hiçbir yerde tesadüf olunmuyor. Bu ek -ni, -ni tarafından büsbütün atılmıştır. Bundan başka bazı noktalara notlar sırasında işaret edilmiştir.

Bunlar metnimizin tam tarihini tespit için kâfi gelmemektedir, hatta, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, metnin yazıldığı şiveyi de tayin etmek için kâfi değildir. Şimdilik 'yeni şark türkçesi' tabirile iktifa etmek icap ediyor. Bunun böyle olduğunu -ı- yerine -u- kullanılması¹ ve Ablativ (mef'ulün anh) ekinin -dın, -din olması da gösteriyor. Ablativ ekinin burada şüphesiz -dın, -din olarak telâffuz edildiği muhakkaktır. Eger bunlar -dan, -den telâffuz edilmiş olsaydı, *kögüzündün, kündün* gibi yuvarlaklaşmalar anlaşılamazdı. Bunlar ancak *kündin* v. b.'dan gelmiş olabilir².

Metnimizin tarih ve şivesinin büsbütün şüpheli olması dolayısıyla, biz, şarkta sonradan -k şeklini alan, sözlerin sonundaki -ğ, -g'lerin nasıl yazılacağı meselesi üzerinde durmak mecburiyetinde kaldık. Biz burada kendi bildiğimiz kadar eski sesli şekilleri koyduk, ve, bunların sessizlenme zamanını tayin etmek maalesef şimdiye kadar mümkün olmadığından³, bu hareketimizde mahzur görmedik.

¹ Bir çok yerlerde etrafındaki sesli ve sessizlerle izah olunmayan -u'lara rast geliniyor. Radloff'un *Proben*'lerinden 1. ciltteki şekillerden *uğla- < yiğla-, yuğul- < yıkıl-* v. b. gibileri krş. General v. Mannenheim (JSFOu XXVII, 2 S. 64) *sıgun* için *sugun*; *biçig* için *putşik* yazmış. Bu ve bunun gibi yüzlerce diger sorgu için lâzım gelen ilk araştırmalar henüz yapılmamıştır.

² Çok bilenlerden birisi bize : niçin Kazakçada olduğu gibi sadece *kögüzündön* (< *kögüzünden*) okumuyorsunuz ? — diye sorabilir. Bunun cevabı da, telaffuzun bu şekli Loktiev'te hiç bir zaman -dō yazılmadığı gibi, *künlerdin* (s. 3) v. b. 'a da uymadığı olacaktır.

³ Belki bu meselede bize Marco Polo'dan başlayarak Damiana Goes'e kadar tesadüf olunan has adlar yardım eder — belki de çince transkripsiyonlar ve mongulca ya geçmiş türkçe sözler ?

y- ile değişen sesi *c-* veya *ç-* ile mi yazmalı? Biz *ç-*'yi tercih ettik, çünkü *çırağı*, *çık-* v. b. 'daki harf her halde böyle telâfuz edilmelidir. Aynı zamanda *y-*'ler *ç-* olan bir büyük şive grubu da vardır. Meselâ bu gruba, yani Abakan-şivelerine, çok yakın olan Karagas ve Soyon 'calarda *y-* ve *ç-*'lerin değişmesi bizim metnimizde olduğu gibidir (*yıl* ile yan yana *çıl*, *yer* ile yan yana *çer* v. b.).

Dikkate değer şekillerden *-a-* yerine kullanılan *-ağa-* (*tağam kağadır*, *kağar* = Yak. *kâr*; krş. not 246!) 'da biz 'gerilmiş' şekil'leri görmek istiyoruz. Fakat bu da, maalesef, bizim için henüz karanlık olan bir bölümdür. Buraya dahil olanlar: Kaz. *suvir-* = *sor-* 'emmek'; Kazak. *kabat* = *kat* (bk. *Proben* IV 307₂₁ *otus kabat kîm*); *tüyün* = *tün* (K. K. Judachin'in Kara — Bulak metinleri, Taşkent 1927, S. 18) = Yak. *tün*; Uyg. Kom. v. b. *ya* = Bar. *yağa* = Koyb. Soyon. *çâ* (*Mél. as.* IX, 139 ve *Proben* IX, 120₁₃) = Yak. *sâ* (!) 'yay' ¹; Mannenheim (JSFOu. XXVII, 2 S. 63) Sarı Uygurlarda *kugaş kuğaş* = *kuş* kaydetmiştir. Karagas ve Yakutçada tesadüf olunan ve bu güne kadar anlaşılmıyan uzunlukların mühim bir kısmı da bu gibi gerilmiş şekillere dönecektir: *pêş*, *Castrén peyš* = Yak. *bies*; *ôn* = Yak. *uon* v. b.

1. Yazıcı sözlerin başındaki ün (vokal) 'leri ekseriya elifsiz yahut görülemiyecek şekilde yazmıştır. Söz başında böyle yazılmış ünler kalın harfle dizilmiştir.

2. Söz ortasında *ı* (*ı*, *i*) yazılması lâzım gelen yerlerde pek sık olarak *ä* (*a*, *e*) yazılmıştır. Bu gibi yerlerde bu harf *italik* olarak dizilmiştir.

3. Noksan, yani *ı* (*i*) 'siz yazılmış olan ilk hecelerin *ö* ve *ü* 'sü metinde *italik* harfle dizilmiştir.

¹ Çag. ve Trk. *yay*, Kazak. *cay* nasıl izah edilmeli? Karayımca *yaya* 'dan mıdır? Tar. 'da olan *yâr* (Lt.), *yar* (*Proben* VI 76) 'da muhakkak bir «yanlış» -r vücade gelmiştir ve hakikaten *yâ* yerinedir; krş. 3. *Turkol. Brief* (Ungar. Jahrb. v 395 not). Burada olan -r, Almandadaki Kuh 'de olan -h gibi, ancak bir uzatma alâmetidir. N. B. Sagaycada *sa* ve *ça* !

4. Metinde *d*, *t*, *s* ve *z* yazılmış olan, fakat *t*, *d*, *z* ve *s* okunması lâzım gelen harfler *italik* olarak dizilmiştir. Notlarda metin kısmı *italik* ile dizildiği için, orada bu sesler için *d ü z* harfler alınmıştır.

5. Burun *n*'si (ڤ sağır kef) metinde *ng* şeklinde gösterilmiştir.

6. Notlarda geçen ve şive hususiyetlerini gösteren kısa *i*, *u* ve *ü*'ler *d ü z* harflarla dizilmiştir.

7. Aynı şive hususiyetlerini muhafaza edebilmek için, Trk. Türkçesinden farklı olan *e* yerine *ə* konmuştur.

8. Türkçe sözlerdeki *h* her yerde kalın, yani *ح* ve *ح* okunmalıdır.

9. Türkçe sözlerdeki *k*, kalın sözlerde = *q* (ڤ), ince sözlerde *k* (ڤ) okunmalıdır.

10. *u* ile *v* arasında telâffuz edilen ses notlarda *ters-v* (= *ۛ*) ile gösterilmiştir.

11. *d*'den inkişaf etmiş olan *z* (= ڤ)'ler notlarda *d*. şeklinde dizilmiştir,

12. Metinde *kalın italik* harflerle dizilmiş olan bütün hece ve sözler, okunabilmekten ziyade, *t a h m i n* edilmiştir.

13. Metinde *n* ve *ğ*'lar ekseriya noktasızdır. Burada ayrıca izah verilmeden, metin icabına göre, doğrusu yazılmıştır.

14. *ğ* harfı metinde her yerde *γ* (= *غ*) işareti olarak kullanılmıştır. Bu harf *ğ* telâffuz olunmalı ve Trk. Türkçesindeki *y u m u ş a k ğ* ile karıştırılmamalıdır.

15. Resimler (ss. 2, 45 ve 49) *y a r ı y a r ı y a* küçültülmüştür.

16. Asıl metinde bulunmayıp sonradan doldurulan harfler) içerisine alınmıştır. Asıl metinde yerleri bulunup *ta*, metnin zedelenmiş olması yüzünden, silinmiş olan ve sonradan doldurulan yerler [] içerisine alınmıştır.

- I 1 bolsun-ğıl *dep dediler . anung angağ-u-su*
 2 *uşbu durur :* *. dakı mundın song sevinç*
 3 *dapdılar . k(e)ne künler-din bir kün ay kağan-*
 4 *nug kösü yarıp bodadı, irkek oğul doğurdu .*
 5 *oşul oğul-nung öng-lük-i çırağı kök*
 6 *irdi, ağısı adaş kısıl irdi, kös-ler-i al, saçları kaş-lar-ı*
 7 *kara irdi-ler irdi . yakşı nepsiki-ler-din*
 8 *körük-lüg-rek irdi . oşul oğul ana-*
 9 *sı-ning kögüsündün oğuz-nı içip, mundın*
 II 10 *ardık-rak içmedi . yig ed, aş, sürme*
 11 *diledi . dili kile başladı . kırık kündin song*
 12 *bedükledi, yürüdi, oynadı . adakı ud adakı deg, bil-ler-i*
 13 *böri bil-ler-i deg, yağrı kiş yağrı deg, kögüsü*
 14 *aduğ kögüsü deg irdi . bedeni-nüng kamağı*
 15 *dük dülük-lüg irdi . ylık-lar küde-ye*
 16 *durur irdi; ad-lar-ka mine durur irdi; kik*
 17 *av avla-ya durur irdi . künler-din*
 18 *song, keçe-ler-din song igid boldı . bu*

[Eksik]

- III 19 *çakda bu yirde bir uluğ orman bar irdi ;*
 20 *köp müren-ler, köp ögüz-ler bar irdi . bunda kilgen-*
 21 *ler kik köp köp, bunda uçkan-lar kuş köp köp irdi .*
 22 *oşul orman iç(i)nde bedük bir kıyand(kat) bar*
 23 *irdi . ylık-lar-nı, yıl kün-ler-ni yir irdi . bedük*
 24 *yaman bir kik irdi . birke emgek birle*
 25 *il kün-ni basup irdi . oğuz kağan bir iriz*
 26 *kakız kişi irdi . bu kıyand(kat)-nı avlamak diledi . kün-*
 27 *ler-de bir kün avğa çıkdı . çıda birle,*
 IV 28 *ya ok birle, dakı kılıç birle, kalkan*
 29 *birle adladı . bir buğu aldı . şul buğu-nı dal-*
 30 *nug çubukı birle ığaç-ka bağladı, kiddi .*

(1) . . . olsun' — dediler. Onun resmi budur []. Bundan sonra sevindiler. (3) Yine günlerden bir gün Ay Kağanın gözü parladı, doğum ağrıları başladı (??) ve bir erkek çocuk doğurdu. (5) Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri elâ; saçları ve kaşları (7) kara idi. Perilerden daha güzeldi. Bu çocuk anasının (9) göğsünden ilk sütü emdi

(10) ve bir haha emmedi. Çiğ et, çorba ve şarap (11) istedi. Dile gelmeğe başladı; kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi; beli (13) kurt beli gibi; omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı (15) tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve (17) av avlardı. Günlerden ve gecelerden sonra yiğit oldu. Bu . . .

[Eksik]

(19) O çağda, orada büyük bir orman vardı; bir çok dereler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen (21) avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan (23) vardı. At sürülerini ve halkı yerdı. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle (25) halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi. (27) Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı,

(28) yay, ok, kılıç ve kalkanla (29) ava gitti. Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti. (31) Sonra

- 31 andın song irde boldı . dang irde çak-
 32 da keldi . kördi, kim : kıyand(kat) buğu-nı alıp
 33 durur . kine bir aduğ aldı, aldun-luğ
 34 bilbağı birle yığaç-ka bağladı, kiddi .
 35 mundun song irde boldı . dang irde
- V 36 çakda kildi . kördi, kim : kıyand(kat) aduğ-nı alıp durur.
 37 k(e)ne oşu ığaç-ning düb(i)nde durdı . kıyand(kat)
 38 kelip başı birle oğuz kalkanın urdı . oğuz
 39 çıda birle kıyand(kat)-ning başın urdı, anı
 40 öldürdi . kılç birle başın kesdi, aldı, kiddi . k(e)ne
 41 kelip kördi, kim : bir şung-kar kıyand(kat) içegü-sin
 42 y(i)mek-de durur . ya birle, ok birle
 43 şung-kar-nı öldürdi, başın kesdi . andın
 44 song dedi, kim : şung-kar-nung ang(a)ğu-
- 45 sı uşbu durur : . buğu y(i)di, aduğ y(i)di: çıdam
- VI 46 öldürdi, demür bolsa; kıyand(kat)-nı şung-
 47 kar y(i)di; ya okum öldürdi; y(e)s bolsa, dep dedi,
 48 kiddi . dakı kıyand(kat)-ning anguğu-su uşbu
- 49 durur : . k(e)ne kün-ler-de bir kün
- 50 oğuz kağan bir yir-de dengri-ni çalbarğu-
 51 da irdi, karangğu-luk keldi . kök-dün
 52 bir kök yaruk düşdi . kün-dün ay
 53 ay-dın koğulğu-luğ-rak
 54 irdi . oğuz kağan yürüdi, kördi, kim :
- VII 55 uşbu yaruk-nung ara-sında bir kız
 56 bar irdi, yalguz oldurur irdi . yakşı körük-
 57 lüg bir kız irdi . anung başında adaş-
 58 luğ yaruk-luğ bir meng-i bar irdi,
 59 aldun kasuk deg irdi . oşul kız andağ

sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki: gergedan geyiği almış. (33) Sonra Oğuz Kağan bir ayı tuttu; onu altın kuşağı ile ağaca bağladı, gitti. (35) Yine sabah oldu. Tan

(36) ağarırken yine geldi ve gördü ki: gergedan ayıyı da almış. (37) Bu sefer o ağacın dibinde (kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz (39) kargı ile gergedanın başına vurdu ve onu öldürdü. Kılıcı ile başını kesti, aldı gitti. Tekrar (41) geldiği zaman gördü ki: bir ala doğan gergedanın bağırsaklarını yemektedir. Yay ve okla (43) ala doğanı öldürdü ve başını kesti. Ala doğanın resmi (45) budur []. Sonra dedi ki: '(Gergedan) geyiği yedi, ayıyı yedi. Kargım onu

(46) öldürdü; demir olsa (olduğu için). Gergedanı ala doğan yedi. Yayım, okum onu öldürdü: bakır olsa (olduğu için)' — dedi, (48) gitti. Gergedanın resmi budur []. Yine günlerden bir gün (50) Oğuz Kağan bir yerde Tanrıya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten (52) bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. (54) Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki:

(55) o ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında (alnında?) ateşli (58) ve parlak bir beni vardı, demir kazık (kutup yıldızı) gibi idi. O kız öyle (60)

- 60 körük-lüg irdi, kim : külse, kök
61 dengri küle *durur*; ıgılasa, kök dengri
62 ıgıla-ya *durur* . oğuz kağan
63 anı kördükde usı kalmadı, kiddi; s(e)vdi, aldı . anung
VIII 64 birle yaddı, *dilegüsin* aldı . *döl* boğaz
65 boldı . *künlerdin* song, *keçe-ler-din* song
66 yarudı . üç irkek oğul-nı *doğurdı* . birin-çi-
67 si-ge *kün ad* koydı-lar, ikin-
68 çi-si-ge *ay ad* koydı-lar, üçün-çü-
69 sü-ge *yulduz ad* koydı-lar . k(e)ne bir *kün*
70 oğuz kağan *av-ğa* kiddi . bir
71 köl *ara-sında alın-dın* bir ıgıaç
72 kördi . bu ıgıaç-ning *kabu-çakında*
IX 73 bir kız bar irdi, *çalğuz oldurur* irdi .
74 yakşı körük-lüg bir kız irdi . anung
75 kösü kök-dün kök-rek irdi .
76 anung saç-ı *müren osuğı deg*, anung
77 *dişi ünçü deg* irdi . *andağ* körük-
78 lüg irdi, kim: *yir-ning yil küni anı körse* ,
79 *ay ay ah ah ölerbiz*, *dep süd-din*
80 *kumuz bola durur-lar* . oğuz kağan
81 anı kördükde usı kiddi, *çüreki-ge adaş*
X 82 *düşdi*, anı s(e)vdi, aldı; anung birle yaddı, *dilegü-*
83 *sün* aldı . *döl* boğaz boldı . *kün-ler-*
84 *din* song, *keçe-ler-din* song
85 yarudı . üç irkek oğul-nı *doğurdı* . birin-
86 çi-si-ge kök *ad* koydı-lar, ikin-
87 çi-si-ge *dağ ad* kaydı-lar, üçün-çü-
88 sü-ge *dengiz ad* koydı-lar .
89 *andın* song oğuz kağan *bedük*
90 *doy* birdi . *il kün-ge çar-lıg*

[Eksik]

- XI 91 *çarlap kinge-şdi-ler*, *keldi-ler* . *kırık şire*

güzeldi ki, gülse, gök tanrı gülüyor; ağlasa, gök tanrı (62) ağlıyor (sanılırdı). Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti; sevdi, aldı.

(64) Onunla yattı ve dilediğini aldı. Kız gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra (66) (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Kün adını koydular; ikincisine (68) Ay adını koydular; üçüncüsüne Yultuz adını koydular. Yine bir gün (70) Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacın koğuşunda

(73) bir kız vardı, yalnız oturuyordu. (74) Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi; (76) saçı ırmak gibi dalgalı idi; dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi (78) ki, eger yer yüzünün halkı onu görse: 'Eyvah! ölüyoruz!' —der ve (tatlı) süt (80) (acı) kımız olurdu. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti. Yüreğine ateş

(82) düştü; onu sevdi, aldı. Onunla yattı ve dileğini aldı. (Kız) gebe kaldı. Günler (84) ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine (86) Kök adını koydular; ikincisine Tağ adını koydular; üçüncüsüne (88) Tengiz adını koydular. Sonra Oğuz Kağan büyük (90) bir doy (ziyafet) verdi. Halka emir (verdi ki . . .)

[Eksik]

(91) (Oğuz Kağan halkı) çağırınca, ahali birbirine danıştı ve gel-

- 92 kırık bandeng çapdurdı . *dürlüg* aşlar, *dür-*
 93 *lüg* sürme-ler, çubu-yan-lar, kırmız-lar,
 94 *aş(a)*dı-lar, içdi-ler . *doy-dın* song oğuz
 95 kağan beg-ler-ge *il kün-ler-ge*
 96 *çarlğ* birdi. *d(a)*kı dedi, kim : men sin-ler-
 97 ge boldum kağan, | *alaling* ya *dakı*
 98 *kalkan*, || *damğa* biz-ge bolsun
 99 buyan, | *kök böri* bolsun-ğıl uran : || *demür* çıda-
 XII 100 lar bol orman, | *av* yirde yürüsün kulan, ||
 101 *dakı daluy*, *dakı müren*, | *kün duğ* bol-ğıl, *kök*
 102 *kurikan*, || *dep dedi* . *k(e)*ne andın song
 103 oğuz kağan *dörd* sarı-ğa *çarlğ*
 104 *çumşadı* . *bildür-gü-lük bididi*, *ilçi-ler-i-ge*
 105 *birip yiberdi* . *uşbu bildür-gü-lük-de* *bidil-*
 106 *miş* irdi, kim : men *uyğur-ning* kağanı bola men,
 107 kim *yir-ning dörd* bulung-ı-nung kağanı
 108 bolsam kerek *durur* ; sin-ler-din baş *çalunğu-*
 XIII 109 *luk dilep* men *durur* . oşul, kim mening *ağız-*
 110 *um-ğa* bakar *durur* bolsa, *darıdığ*
 111 *dardıp dosd* *dudar* men, *dep dedi* . *uşbu*, kim
 112 *ağız-um-ğa* bakmaz *durur* bolsa, *çımad*
 113 *çakıp*, *çerig çekip*, *duşman* *dudar* men :
 114 *dağurak basıp*, *asdurıp*, yok bolsun-ğıl
 115 *dep* kılur men, *dep dedi* . *k(e)*ne bu *çak-*
 116 *da ong çanga-k-da* *aldun* kağan
 117 *degen* bir kağan bar irdi . *uşbu* *aldun*
 XIV 118 kağan oğuz kağan-ğa *il-çi yumşap*
 119 *yiber-di* . *köp delim* *aldun kümüş dardıp*, *köp delim*
 120 *kız yakud daş* alıp, *köp delim* *erdini-ler yiber-*
 121 *ip yumşap*, oğuz kağan-ğa *s(o)yurkap*
 122 *birdi*; *ağız-ı-ğa* bakındı . *yakşı bigü* birle
 123 *dosd-luk* kıldı . *anung* birle *amırak*
 124 *boldı* . *çong çangakı-da* *urum degen*
 125 *bir* kağan bar irdi . *uşbu* kağan-nung

di. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türlü aşlar, (93) türlü şaraplar, tatlılar ve kımızlar yediler ve içtiler. Doydan sonra Oğuz (95) Kağan beylere ve halka yarlık verdi ve 'Ben sizlere (97) oldum Kağan; alalım yay ile kalkan; nişan olsun bize buyan; (99) kurt olsun (bize) uran (savaş bağırsı); demir kargı

(100) olsun orman; av yerinde yür(ü)sün kulan; daha deniz daha müren (ırmak); güneş bayrak, gök (102) kurikan, (çadır)' — dedi. Ondan sonra Oğuz Kağan dört yana emirler (104) yolladı; tebliğler yazdı ve ilçilere verip gönderdi. Bu tebliğlerde şöyle (106) yazılmıştı: 'Ben uygurların kağanıyım ve yer yüzünün dört köşesinin kağanı (108) olsam gerektir. Sizden itaat

(109) dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse, hediyelerini (111) kabul ederek, onu dost edinirim. Kim baş eğmezse, gazaba (113) gelirim; düşman sayarak, ona karşı asker çıkarır ve derhal baskın : yapıp onuastırır ve yok ettiririm'. — (115) Yine o zamanlarda sağ yanda, Altun Kağan (117) adında, bir kağan vardı. Bu Altun

(118) Kağan Oğuz Kağan'a ilçi gönderdi. Pek çok altın, gümüş takdim etti ve (120) yakut taşlar alıp, pek çok cevahir yolluyarak, bunları Oğuz Kağana saygı ile (122) sundu. Ona itaat etti, eyi hediyelerle dostluk temin etti ve onunla dost (124) oldu. Sol yanında Urum adında bir kağan vardı. Bu kağanın (126) askeri ve şehirleri pek çoktu.

- 126 çerig-i köp köp, balık-lar-ı köp köp irdi-ler
 XV 127 irdi . oşul urum kağan oğuz kağan-
 128 nung çarlığ-ın saklamaz irdi; kadağla-
 129 ğu barmaz irdi . mu-nı söz söz-
 130 ni *dudmaz* men *durur* men, *dep* yarlığ-
 131 ka bakmadı . oğuz kağan çımad
 132 *adup*, *anga adlağ*u *diledi* . çerig birle
 133 *adlap*, *duğ-lar-nı dudup* kiddi . kırık
 134 *kün-dün song muz day degen*,
 135 *dağ-nung ada-kığa* keldi . kurıkan-
 XVI 136 in *düşkü*rdi, *şük bolup uyup durdı* . çang irde
 137 *bolduk-da oğuz kağan-nung*
 138 *kurıkan-ı-ğa kün deg* bir
 139 *çaruk kirdi* . ol *çaruk-dun kök*
 140 *dülük-lüg*, *kök calluğ bedik*
 141 *bir irkek böri çıkdı* . oşul *böri oğuz*
 142 *kağan-ğa söz birip durur irdi* .
 143 *dakı dedi*, kim : *ay ay*, *oğuz*, *urum* |
 144 *üsdi-ge sen adlar bola sen* ;
 XVII 145 *ay ay*, *oğuz*, *dapukung-lar-ğa* men
 146 *yürür bola men*, || *dep dedi* . *kene*
 147 *andın song oğuz kağan*
 148 *kurıkan-nı dür-dür-di*, *kiddi* . *kör*di,
 149 *kim : çerig-ning dapuk-lar-ı-*
 150 *da kök dülük-lüg*, *kök çalluğ*
 151 *bedik bir irkek böri yürüğü-de*
 152 *durur* . ol *böri-ning ard-lar-ın kadağ-*
 153 *lap yürüğü-de durur irdi-ler irdi* . bir
 XVIII 154 *neçe kün-ler-din song kök*
 155 *dülük-lüg*, *kök çal-luğ bu bedik*
 156 *irkek böri durup durdı* . *oğuz dakı çerig*
 157 *birle durup durdı* . *munda idil müren degen*
 158 *bir dalay bar irdi* . *idil müren-ning kuduğ-*
 159 *ı-da bir kara dağ dapık-ı-da*

(127) Bu Urum Kağan Oğuz Kağanın emrini dinlemezdi. Onun arkasından (129) gitmezdi. 'Ben onun sözünü tutmam'— diyerek emrine (131) bakmadı. Oğuz Kağan gazaba gelerek onun üzerine yürümek istedi; bayrağını açarak, askerile (133) ona karşı yürüdü. Kırk gün sonra Muz Tağ adında (135) bir dağın eteğine geldi. Çadırını

(136) kurdurdu ve sessizce uyudu. Tan ağarınca Oğuz Kağan'ın (138) çadırına güneş gibi bir ışık girdi. O ışıktan gök (140) tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek kurt çıktı. Bu kurt Oğuz (142) Kağana hitap etti ve : 'Ey Oğuz, sen Urum (144) üzerine yürümek istiyorsun;

(145) ey Oğuz, ben senin önünde yürümek istiyorum'— dedi. (147) Ondan sonra Oğuz Kağan çadırını dürdürdü ve gitti. Gördü (149)ki, askerinin önünde gök tüylü ve gök yeleli (151) büyük bir erkek kurt yürümektedir ve kurdun ardı sıra (153) ordu gelmektedir.

(154) Gök tüylü ve gök yeleli bu büyük erkek kurt bir kaç gün sonra durdu. Oğuz Kağan da askeri (157) ile durdu. Burada İtil Müren adında bir deniz vardı. Bu İtil Müren'in kenarın-

- 160 uruşğu *duduldı* . ok bir-le. çıda
 161 bir-le, kılıç birle uruşdı-lar . çerig-
 162 ler-ning ara-lar-ı-da köp *delim* boldı *uruşğu* . |
 XIX 163 il *kün-ler-ning köngül-ler-i-de*
 164 köp *delim* boldı *kayğu* . || *dudulunç*, *uruşunç*
 165 *andağ* yaman boldı, kim : *idil müren-*
 166 *nüng suğı* kıp kısıl, sip *singgir deg*
 167 boldı . oğuz kağan baş(a)dı, urum kağan
 168 kaçdı . oğuz kağan urum kağan-
 169 nung kağan-luk-ın aldı ; *il*
 170 *kün-in* aldı . ordu-sı-ğa köp
 171 *uluğ ölüg barğu*, köp *delim dirig*
 XX 172 *barğu dusu* boldı . urum kağan-nung
 173 bir karun-daşı bar irdi : uruz beg *degen*
 174 irdi . ol uruz beg oğul-un *dağ başı-*
 175 *da dering müren ara-sı-da*
 176 *y(a)kşı berik baluk-ka yumşadı* . *dakı*
 177 *dedi*, kim : *baluk-nı kadağlağu kerek durur* ;
 178 *sen da[kı] uruşğu-lar-dın song baluk-*
 179 *nı biz-ge saklap kel-gil*, *dep dedi* . oğuz
 180 kağan oşul *baluk-ka adladı* . uruz
 XXI 181 *beg-ning oğul-ı anga köp aldun*
 182 *kümüş yib[e]rdi* . *dakı dedi*, kim : *ay, men-ning*
 183 *kağan-um sen* . *men-ge ada-m bu*
 184 *baluk-nı birip durur* . *dakı dedi*, kim : *baluk-*
 185 *nı kadağlağu kerek durur*, *sen dakı*
 186 *uruşğu-lar-dın song baluk-nı benge*
 187 *saklap kel-gil*, *dep dedi*; *adam çımad adup irse*,
 188 *menüng dap-um irür-mü*; *sen-din*
 189 *çarluğ b(a)ğluğ bellüg bola men* .
 XXII 190 *biz-ning kud-(ı)biz sen-ning*
 191 *kud-ung bolmuş*, *biz-ning uruğ-*
 192 *(ı)biz sen-ning iğaç-(u)ng-nung*
 193 *uruğ-ı bolmuş bolup durur* . *dengri sen-*

da (159) bir kara dağın önünde savaş başladı. Okla, kargı (161) ile ve kılıçla vuruştular. Askerlerin arasında vuruşma çok oldu,

(163) halkın gönüllerinde kaygı çok oldu. Boğuşma ve vuruşma (165) öyle yaman oldu ki, İtil Müren'in suyu zencefre gibi baştan başa kıp kırmızı (167) oldu. Oğuz Kağan yendi ve Urum Kağan kaçtı. Oğuz Kağan Urum Kağan'ın (169) hanlığını ve halkını aldı. Onun ordugâhına pek (171) çok cansız ve pek çok canlı

(172) ganimet düştü. Urum Kağan'ın bir kardeşi vardı. Adı Uruz Beg (174) idi. Bu Uruz Beg oğlunu dağ başında, derin ırmak arasında (176) iyi tahkim edilmiş bir şehre yolladı ve: 'Şehri korumak gerek, (178) sen şehri bizim için koru ve savaştan sonra bize gel'— dedi. Oğuz (180) Kağan bu şehre yürüdü. Uruz

(181) Beg'in oğlu ona çok altın ve gümüş yolladı ve dedi ki: 'Ey (Oğuz Kağan), sen benim (183) kağanımsın; babam bana bu şehri verdi ve: 'Şehri (185) korumak gerektir; sen de şehri benim için (187) koru ve savaştan sonra gel' — dedi. Babam (sana) kızdı ise, bu benim suçum mudur? Ben senin (189) emrini yerine getirmeğe hazırım.

(190) Bizim saadetimiz senin saadetindir; bizim uruğumuz (192) senin ağacının (?) yemişindendir. Tanrı sana (194) yer vermek

- 194 ge yir birip buçurmuş bolup *durur* . men senge
 195 başum-nı kud-um-nı bire men . bigü
 196 birip, dosd-luk-dın çıkmaz *dur(ur men)*,
 197 *dep dedi* . oğuz kağan *igid-ning*
 198 söz-ün y(a)kşı kördi, sivindi, küldi . *dakı*
 XXIII 199 *ayddı*, kim : men-ge köp aldun yumşap sen, |
 200 baluk-nı yakşı saklap sen, || *dep dedi* . anung
 201 üçün anga *saklap ad* koydı; dosd-luk
 202 kıldı . k(e)ne çerig birle *oğuz kağan*
 203 *idil degen* müren[-ge keldi .] *idil degen*
 204 *bedük* bir müren *durur* . oğuz kağan anı
 205 kördi . *dakı dedi*, kim : *idil-ning* suğ-ı-dın
 206 *neçük* keçer-biz, *dep dedi* . çerig-de bir
 207 y(a)kşı beg bar irdi ; anung *adı* uluğ ordu
 XXIV 208 beg irdi . usluğ [.] bir ir irdi .
 209 kördi, kim : bu yirde köp *delim dal-lar*, köp *delim*
 210 *ığaç-lar* [.] . *oşul ığaç-lar*
 211 *m* *kesdi* . *ığaç-lar-da*
 212 *yaddı*, keçdi . oğuz *kağan s(e)vinç addı*, küldi .
 213 *dakı ayddı*, kim : ay ay, sen mun-da beg
 214 bolung, | *kıpçak degen* sen beg *bolung*, ||
 215 *dep dedi* . *dakı ilgerü kiddi-ler* . andın song
 216 oğuz kagan k(e)ne kök *dülük-lüg*,
 XXV 217 kök çalluğ irkek böri kördi . *uşbu kök*
 218 böri oğuz kağan-ğa *ayddı*, kim : *amdı*
 219 çerig birle mun-dun *adl(a)ng*, oğuz,
 220 *adlap il kün-ler-ni*, *beg-ler-ni kildür-*
 221 *gil*, men sen-ge başlap yol-nı körgür-ür
 222 men, *dep dedi* . *dang irde* bolduk-da
 223 oğuz kağan kördi, kim : irkek böri
 224 çerig-ning *dapuk-lar-ı-da yürüğü-*
 225 *de durur*, s(e)vindi . *ilge-rü kiddi* . oğuz
 XXVI 226 kağan bir çokur-dın ayğır *ad-ka* mine
 227 *durur* irdi . *oşul ayğır ad-nı* bek çok siv(i)yür

lutfunda bulunmuş; ben sana başımı ve saadetimi veriyorum; sana vergi (196) veririm ve dostluktan çıkmam'— dedi. Oğuz Kağan yiğitin (198) sözünü iyi gördü, sevindi, güldü ve

(199) 'Sen bana çok altın yollamışsın ve şehri iyi korumuşsun'— dedi. Onun (201) için ona Saklap adını koydu ve onunla dost oldu. Sonra Oğuz Kağan askerleriyle (203) İtil adındaki ırmağa geldi. İtil büyük bir ırmaktır. Oğuz Kağan onu (205) gördü ve: 'İtilin suyunu nasıl geçeriz?'— dedi. Asker arasında iyi bir bey vardı. Onun adı Uluğ Ordu

(208) Beg idi. O akıllı ve . . . bir erdi; gördü ki, bu yerde pek çok dal ve pek çok (210) ağaç . . . O ağaçları . . . kesti ve bu ağaçlara (212) yattı, geçti. Oğuz Kağan sevindi, güldü ve: 'Sen burada bey (214) ol; senin adın Kıpçak Beg olsun'— dedi. Yine ilerlediler. Ondan sonra (216) Oğuz Kağan yine gök tüylü

(217) ve gök yeleli erkek kurdu gördü. O kurt Oğuz Kağan'a: 'Şimdi, (219) Oğuz, sen asker ile buradan yürüyerek, halkı ve beyleri götür; (221) ben önden sana yol gösteririm'— dedi. Tan ağarınca, (223) Oğuz Kağan gördü ki, erkek kurt askerin önünde yürümektedir; (225) sevindi ve ilerledi. Oğuz

(226) Kağan her zaman bir alaca ata binerdi. O bu atı pek çok

- 228 irdi . çolda uşbu ayğır *ad* kösdin *yidü*
 229 k(a)çdı, *kiddi* . munda uluğ bir *dağ* bar
 230 irdi . öse *üsdün-de* *dong* *dakı muz*
 231 bar *durur* . anung başı soğuk-dın ap ak
 232 *durur* . anung *üçün* anung *adı muz dağ*
 233 *durur* . oğuz kağan-ning *adı muz dağ*
 234 içiğe kaçıp *kiddi* . oğuz kağan mundın
 XXVII 235 köp *çığay*, emgek çekip *durdu* . çerig-de
 236 bir *bidik kakız ir beg* bar irdi .
 237 *çalang bulang-dın koruk-maz durur*
 238 irdi . *çürüğü-de*, soğur-ğu-da onğa
 239 ir irdi. oşul beg *dağ-lar-ğa* kirdi,
 240 *yürüdü* . *dokuz kün-dün* soug oğuz
 241 kağan-ğa ayğır *ad-nı kildür-di* . muz
 242 *dağ-lar-da* köp soğuk *bolup-dın* ol beg
 243 kağar-dın sar'unmış irdi ; ap ak irdi. oğuz
 XXVIII 244 kağan siv(i)nç birle *küldi* ; *ayddı*, kim :
 245 ay, sen munda beg-ler-ge bolğıl başlık, |
 246 ma m(e)nglep senge *ad* bolsun kağar-lık, ||
 247 *dep dedi* . köp erdini soyur-kadı ; il-ge-rü *kiddi* .
 248 k(e)ne yol-da bedük bir öy *körđi* . bu öy-nüng
 249 *dağam-ı aldun-dın* irdi ; *dung-luk-lar-ı d(a)kı*
 250 *kümüş-dün*, kalık-lar-ı *demür-din* irdi-ler
 251 irdi. kapuluk irdi, *açkız* yok irdi .
 252 çerig-de [b]ir y(a)kşı çeber ir bar irdi . anung
 XXIX 253 *adı dömürdü* kağul *degen* irdi . anga
 254 *carlığ kıldı*, kim : sen munda kal, aç kalık.
 255 *açğung-dun* song kil ordu-ğa, *dep*
 256 *dedi* . mundın anga kalaç *ad* koydı ; il-ge-
 257 rü *kiddi* . k(e)ne bir kün kök *dülük-*
 258 *lüg*, kök çalluğ irkek *böri yürümeyn*
 259 *durdu* . oğuz kağan *dakı durdu* ; kurıkan
 260 *düşküre durğan durdu* . *darlağu-sız*
 261 *bir yası yir* irdi . munga *çürçed dedürür-ler* irdi .

severdi. (228) Yolda bu at gözden kaybolup kaçtı. Burada büyük bir dağ vardı. (230) Üstünde don ve buz vardı. Onun başı soğuktan ap ak (232) idi. Onun için adı Muz Tağ idi. Oğuz Kağan'ın atı bu Muz Tağ'ın (247) içine kaçtı, gitti. Oğuz Kağan bundan

(235) çok eziyet ve iltirap çekti. Asker arasında bir kahraman bey vardı. (237) Ne tanrıdan ne de şeytandan korkardı. Yürüyüşe ve soğuğa dayanıklı bir (239) erdi. O bey dağlara girdi, yürüdü. Dokuz gün sonra atı (241) Oğuz Kağan'a getirdi. Muz Tağ'da çok soğuk olduğundan, o bey (243) kara sarılmıştı, bembeyazdı. Oğuz

(244) Kağan sevinçle güldü ve : 'Sen buradaki beylere baş ol (246) ve senin adın ebediyen Karluk olsun'— dedi. Ona çok mücevher bağışladı ve ilerledi. (248) Yolda büyük bir ev gördü. Bu evin duvarı altından, pencereleri (250) gümüşten ve çatısı demirdendi. Kapalı idi ve anahtar yoktu. (252) Asker arasında pek becerikli bir adam vardı.

(253) Adı Tömürdü Kağul idi. Ona buyurdu : 'Sen burada kal ve çatıyı aç; (255) açtıktan sonra orduya gel.'— Bunun üzerine ona Kalaç (kal! aç!) adını koydu ve (257) ilerledi. Yine birgün gök tüylü ve gök yeleli erkek kurt (259) durdu. Oğuz Kağan da durdu ve çadırını kurdurdu. Bu, tarlasız (261) ve çorak bir yerdi. Buraya Çürçet diyorlardı.

- XXX 262 bedük bir yurd, il kün irdi . yıldı-lar-ı
 263 köp ; ud, busağ-lar-ı köp ; aldun kümüş-ler-i köp ;
 264 erdini-ler-i köp irdi-ler irdi . munda çürçed kağan-
 265 ı , il kün-i oğuz kağan-ğa karşı
 266 kildi-ler . uruş dokuş başlandı ; oklar birle, kılıç-
 267 lar birle uruşdı-lar . oğuz kağan baş(a)dı,
 268 çürçed kağan-nı basdı, öldür-di, başın
 269 kesdi . çürçed il kün-in öz ağısı-ğa
 270 bakındur-dı . u[ru]şğu-dun song oğuz kağan-
 XXXI 271 [n]ung çerig-i-ge, nöker-ler-i-ge, il kün-
 272 ige andağ uhuğ ölüg barğu düşdi, kim,
 273 yüklemek-ke, kildür-mek-ke ad, kağadır , ud
 274 aslık boldı . munda oğuz kağan-nung
 275 çerigi-de usluğ y(a)şkı bir çeber kişi bar irdi . anung
 276 adı barmak-lığ çosun billig irdi . bu çeber
 277 bir kanğa çapdı . kanğa üsdün-de ölüg
 278 barğu-nı koydı . kanğa başı-da dirig
 279 barğu-nı koydı . darıddı-lar, kiddi-ler . nöker-ler-
 XXXII 280 nüng, il kün-nüng kamağı munı kördi-ler, şaşdı-lar .
 281 kanğa-lar dakı çapdı-lar . mun-lar kanğa yürümek-
 282 de kanğa, kanğa söz bire durur
 283 irdi-ler irdi . anung üçün anlar-ğa
 284 kanğa ad koydı-lar . oğuz kağan kanğa-
 285 lar-nı kördi, küldi ; dakı ayddı, kim : kanğa kanğa
 286 birle ölüg-ni dirig yürügür-sün, | kanğa-
 287 luğ sen-ge ad bolğu-luk kanğa
 288 belgür-sün, || dep dedi ; kiddi . andın song
 XXXIII 289 kene bu, [kök] dülük-lüg, kök çalluğ
 290 irkek böri birle sındı, dakı dang-ğud, dakı
 291 şağam yinggak-lar-ı-ğa adlap kiddi .
 292 köp uruşğu-dın, köp dokuşğu-dun song
 293 anlar-nı aldı ; öz yurdu-ğa bir-le-di ;
 294 baş(a)dı, basdı . k(e)ne daşkarun kalma-sun,
 295 bellüg bolsun, kim : kün-dün-ki bulung-da

(262) Büyük bir yurt idi; atları çok, öküzleri ve buzağları çok, altın ve gümüşleri çok, (264) cevahirleri çoktu. Burada Çürçet Kağan ve onun halkı Oğuz Kağan'a karşı (266) geldiler. Vuruşma ve çarpışma başladı. Oklarla, kılıçlarla vuruştular. Oğuz Kağan yendi, (268) Çürçet Kağan'ı mağlup etti, öldürdü; başını kesti ve Çürçet halkını kendisine (270) tabi kıldı. Vuruşmadan sonra Oğuz Kağan'ın

(271) askerlerine, maiyetine ve halkına öyle büyük bir ganimet düştü ki, (273) yüklemek ve götürmek için at, katır ve öküz az geldi. Oğuz Kağan'ın (275) askeri arasında tecrübeli ve gayet becerikli bir adam vardı. Onun adı Barmaklığ Çosun Billiğ idi. Bu becerikli usta, (277) bir araba yaptı. Arabaya cansız ganimetleri yükledi. Arabanın ön tarafına canlı (279) ganimetleri koydu. Onlar çektiler, gittiler. Oğuz Kağan'ın maiyeti

(280) ve halkı, hepsi bunu gördü ve şaşırdı. Onlar da araba yaptılar. Bunlar arabayı çekerken (durmadan): (282) 'Kanğa! kanğa!'— diye bağırıyorlardı. Onun için onlara (284) Kanğa adını koydular. Oğuz Kağan arabaları gördü, güldü ve: '*Kanğa kanğa* (238) ile cansız canlı yürütsün; sizin adınız Kanğaluğ olsun ve (bunu) araba (288) göstereyim (?)'— dedi, gitti. Ondan sonra

(289) yine bu gök tüylü ve gök yeleli erkek kurtla Hint, Tangut ve (291) Suriye taraflarına yürüdü. Pek çok vuruşmadan ve pek çok çarpışmadan sonra (293) onları aldı ve kendi yurduna kattı; onları yendi ve kendisine tabi kıldı. Yine söylenmeden kalmasın

- 296 barkan *degen* bir yir bar *durur* . uluğ
 297 barğu-luğ bir yurd *durur* . köp ısığ bir yir
 XXXIV 298 *durur* . munda köp kik-ler-i, köp kuş-lar-ı bar *durur*
 299 *aldun-ı* köp, kümüş-i köp, irdini-ler-i köp *durur* . il kün-
 300 ler-i-ning öng-lük-i, çırağı kap kara *durur* .
 301 oşul yir-ning kağan-ı masar *degen* bir kağan
 302 irdi . oğuz kağan anung *üsdi-ge*
 303 *adladı* . andağ yaman uruşğu boldı; oğuz
 304 kağan baş(a)dı, masar kağan kaçdı . oğuz
 305 anı basdı, yurd-ın aldı, kiddi . anung dosd-lar-ı
 306 köp sivinç[-ler] *dapdı* . anung duşman-lar-ı köp
 XXXV 307 kayğu-lar [*dapdı*] . oğuz [kağan] baş(a)dı .
 308 *sana-ğu-luğ-sız* neme-ler, yzlkı-
 309 lar aldı . yurd-ı-ğa, 'ö(y)ı-ge *düşdi*, kiddi .
 310 k(e)ne çaşka-run kalma-sun, kim,
 311 bellüg bolsun, kim: oğuz kağan-ning
 312 çanı-da ak sakal-luğ, moz saç-luğ
 313 usun usluğ bir kard kişi *durur* bar irdi .
 314 *uk-ğu-luğ*, *düşün* bir yir irdi, *düşimel*
 315 irdi, anung adı uluğ *dürük* irdi . kün-
 XXXVI 316 ler-de bir kün uyku-da bir *aldun*
 317 ya kördi; *dakı üç* kümüş ok kördi . bu *aldun*
 318 ya kün *doğışı-d(ı)n* da kün *bağuşı-*
 319 *ğa-ça* *degen* irdi . *dakı* bu üç
 320 kümüş ok *dün* yanggak-ka kide
 321 *durur* irdi . uyku-dun song *düş-de* kör-
 322 genin oğuz kağan-ğa *bildür-di* ;
 323 *dakı dedi*, kim : ay, kağan-um, sen-ge
 324 *çaşğu bolsun-ğıl düşün* | ay, kağan-um [sen-ge] ;
 XXXVII 325 *dürlük* bols[un]-ğıl *düşün* : || [ne-gü k]ök
 326 *dengri* birdi *düşüm-de* *kildür-sün* ; *dala*
 327 *durur* yir-[n]i uruğ-ung-ğa *birdür-sün*, ||
 328 *dep dedi* . oğuz kağan uluğ *dürük-*
 329 *nüng söz-ün* y(a)kşı kördi, *ögüdün*

(295) ve belli olsun ki, cenupta Barkan denilen bir yer vardır, çok (297) zengin bir yurttur ve çok sıcak bir yerdir.

(298) Burada çok av ve çok kuş vardır. Altını, gümüşü ve cevahiri çoktur. Halkının (300) çehresi kap karadır. Bu yerin kağanı Masar adında bir kağandı. (302) Oğuz Kağan onun üzerine yürüdü. Çok yaman bir vuruşma oldu. Oğuz (304) Kağan yendi, Masar Kağan kaçtı. Oğuz onu hükmü altına aldı, yurdunu ele geçirdi, gitti. Onun dostları (306) çok sevindiler, düşmanları çok

(307) üzüldüler. Oğuz Kağan yendi. Sayısız eşya, at (309) aldı ve yurduna, evine doğru yola koyuldu, gitti. Yine söylenmeden kalmasın (311) ve belli olsun ki, Oğuz Kağan'ın yanında ak sakallı, kır saçlı, (313) uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nazırı idi. (315) Adı Uluğ Türük idi. Günlerden

(316) bir gün uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın (318) yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve üç (320) gümüş ok ta şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü (322) Oğuz Kağan'a anlattı ve dedi ki: 'Ey kağanım, senin (324) ömrün hoş olsun: ey kağanım, senin

(325) hayatın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakikate çıkarısın. Tanrı bütün (327) dünyayı senin uruğuna bağışlasın!'— Oğuz Kağan Uluğ Türük'ün (329) sözünü beğendi; onun öğü-

- 330 *diledi; ögüdü-ge köre kıldı . andın*
 331 *song irde bolup-da ağa-lar-nı, ini-*
 332 *ler-ni çarlap kıldür-di . dakı ayddı, kim; ay, mening*
 233 *köngül-üm av-nı dilep durur; karı bolğu-mdın*
 XXXVIII 234 *mening kakız-luk-um yok durur . kün,*
 235 *ay, yulduz dang sarı-ğa sen-ler barung; |*
 336 *kök, dağ, dengiz dün sarı-ğa sen-*
 337 *ler barung, || dep dedi . andın song üçegü-*
 338 *sü dang sarı-ğa bardı-lar; dakı üçegü-*
 339 *sü dün sarı-ğa bardı-lar . kün, ay,*
 340 *yulduz köp kik-ler, köp kuşlar avla-ğu-*
 341 *lar-ı-dın song çolda bir aldun ya-nı*
 342 *çapdı-lar; aldı-lar, [ada-sı-ğa birdi-ler.]*
 XXXIX 343 *[oguz kağan sivindi, küldi . dakı ya-nı]*
 344 *üç busğuluğ kıldı . dakı [ayddı], kim : ay, ağa-*
 345 *lar, ya [bo]lsun sen-ler-nüng; | ya deg*
 346 *ok-lar-nı kök-ke-çe adung, || dep*
 347 *dedi . k(e)ne andın song kök, dağ,*
 348 *dengiz köp kik-ler, köp kuşlar avla-ğu-*
 349 *lar-ı-dın song çol-da üç kümüş ok-*
 350 *[nı] çapdı-lar; aldı-lar, ada-sı-ğa birdi-ler .*
 351 *oğuz kağan sivindi, küldi . dakı ok-*
 XL 352 *lar-nı üçü-ge üleşdür-di . d(a)kı ayddı,*
 353 *[k]im : ay, ini-ler, oklar bolsun sen-ler-*
 354 *nüng; | ya addı ok-nı, ok-lar deg*
 355 *sen-ler bolung, || dep dedi . k(e)ne andın*
 356 *song oğuz kağan uluğ kurılday*
 357 *çakır-dı . nöker-ler-in, il kün-ler-in*
 358 *çarlap çakırdı; kilip kingeşip öldürdi-[l]ar . oğuz*
 359 *kağan bedük ordu*
 360 *. [ong yakı-da]*
 XLI 361 *[kırık kulaç ığaç-nı dikdür-di . anung]*
 362 *başı-[da b]ir aldum [dağuk koydı; adakı-]*
 363 *da bir ak koyun bağla-dı . [çong]*

dünü diledi ve öğüdüne göre yaptı. Ondan (331) sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırttı ve: 'Benim (333) gönlüm avlanmak istiyor. İhtiyar olduğum için

(334) benim artık cesaretim yoktur; Kün, Ay ve Yultuz, doğu tarafına sizler gidin; (336) Kök, Tağ ve Tengiz, sizler de batı tarafına gidin'— dedi. Ondan sonra üçü (338) doğu tarafına, üçü de batı tarafına gittiler. Kün, Ay (340) ve Yultuz çok av ve çok kuş avladıktan sonra, yolda bir altın yay (342) buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler.

(343) Oğuz Kağan sevindi, güldü, yayı üçe böldü ve: 'Ey büyük (345) (oğullarım), yay sizlerin olsun; yay gibi okları göğe kadar atın'— dedi. (347) Kök, Tağ ve Tengiz çok av ve çok kuş avladıktan (349) sonra, yolda üç gümüş ok buldular; aldılar ve babalarına verdiler. (351) Oğuz Kağan sevindi, güldü, okları

(352) üçe üleştirdi ve: 'Ey küçük (oğullarım), oklar sizlerin olsun. (354) Yay oku attı; sizler de ok gibi olun'— dedi. Ondan (356) sonra Oğuz Kağan büyük kurultay topladı. Maiyetini ve halkını (358) çağırttı. Onlar geldiler ve müşavere ettiler. Oğuz Kağan büyük ordugâh . . . (360) . . . sağ yanına

(361) kırk kulaç direk diktirdi; üstüne bir altın tavuk koydu; altına (363) bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk

- 364 yakı-da kırık kul-aç iğaç-nı *dikdür-*
 365 di . anung başı-da bir kümüş *dağuk* koydı :
 366 adakı-da bir kara koyun-nı bağladı .
 367 [ong] yak-da busuk-lar *oldurdu* .
 368 çong yak-da üç ok-lar *oldurdu* .
 369 kırık kün, kırık kiçe aş(a)dı-lar,
 XLII 370 [iç]di-ler : siviñç *dapdı-lar* . andın song oğuz kağan
 371 [oğ]ul-lar-ı-ğa *yurdın el(i)şdürüp birdi* . *daki dedi*, kim:
 372 ay, [oğ]ul-lar, köp m(e)n aşdum, | uruşğu-lar köp men
 kördüm : ||
 373 çıda bile köp ok *addum*, | ayğır b(i)rle köp yürü-
 374 düm : || *duşman-lar-nı iğla-ğurdum*, | *dosd-lar-umnı m(e)n*
 375 *küldürdüm*, || *kök dengri-ge men ödedim* : |
 376 *sen-ler-ge bire men yurdum*, | *dep dedi* .
 377
 378

[Eksik]

1. *-sunğil* ekine bu metin haricinde tesadüf olunmuyor; *-ğil* 2. şahıstan alınmıştır.

1. *angağu* ve *anguğu* (s. 48). **ang-a-*, **ang-u-* 'dan, çk.sz. *ang*; *angla-*, *angda-*, *anla-* gibi. Bu şekle başka yerde rastgelinmiyor.

3. *kene*, *kne* ve *kine* (s. 33). Bu, *takı* ile yan yana, en çok kullanılan söz bağlarından *ve*, *yime*, *yeme*, *yana*, *yene* gibi, diğer sözleri büsbütün uzaklaştırmıştır. Biz bu *kene* (< **ken-e* ?) 'yi Kırmılıların *gene* ve Anadoluların *gine* 'sine bağlamak ve onu *yene*, *yine* 'den ayırmak istiyoruz.¹ **ken-* 'in bugüne kadar belli olamaması ^{madı neyir} ~~çünkü~~ bu izaha karşı değildir, çünkü *yeme* kökü olan **yem-* 'e de ^{dağı} ~~henüz~~ tesadüf olunmamıştır.

4. *közü yarıp* (krş. ss. 66, 85) doğurmaya dair muayyen bir teknik

¹ Bu *yene* *y-* yüzünden *yana* 'dan inceltilmiştir. Bu şekle S u v. 'da da rastgelinmiyor, orada onu çok defa *ok* yerine *ök* takip ediyor; *yine* *alâlâde i : e* değişmesini gösteriyor. Kimse burada *yene* okunmasını ileri sürebilirmi ?

diktirdi. (365) Üstüne bir gümüş tavuk koydu; dibine bir kara koyun bağladı. (367) Sağ yanda Buzuk'lar oturdu; sol yanda Üç Ok'lar oturdu. (369) Kırk gün, kırk gece yediler,

(370) içtiler ve sevindiler. Sonra Oğuz Kağan oğullarına yurdunu üleştirip verdi ve : (372) 'Ey oğullarım, ben çok aştım; çok vuruşmalar gördüm; çok kargı ve çok ok attım; atla çok yürüdüm; (374) düşmanları ağlattım; dostlarımı güldürdüm. Ben Gök Tanrıya (borcumu) ödedim. (376) Şimdi yurdumu size veriyorum' — dedi

[Eksik]

tabir gibi görünüyor.¹ Biz onu bir S u t r a 'da da buluyoruz. Bu S u t r a, *birük kim kayu tişi tınlığlar içlig erip toğuru umadın alpırkansar* 'eğer hamile bir kadın doğuramıyarak azap çekerse', o zaman kullanılıyor.² Bu S u t r a 'nın tesirlerinden biri de, onun *içlig uzun tonluğlarının közlerin aç d a ç ı, kögüzlerin soğıt daçı, emgeklig karangğuğ tarkardaçı, inçkülüg yaruk yula tamturdaçı* olmasıdır; yani o 'hamile kadınların gözlerini açar, göğüslerini serinletir, azap karanlığını uzaklaştırır ve sükûnet mumunu yakar.'

Bu S u t r a 'nın tesiri, Burkan (Buddha) hayatından alınan, bir hikâye ile teyit edilmektedir: Burkan bir zamanlar Ananda ile birlikte bir ormanda iken, doğuramıyan bir dişi geyik gördü. O zaman Burkan bu S u t r a 'yı dişi geyiğin kulağına yedi defa söylemesini Ananda 'ya emretti. Ananda Burka-

¹ M o n g . 'cada olan *cirmüsün* (K o w . 2370) 'hamile' nasıl izah edilmelidir.?

² Krş. R a d l o f f - M a l o v, *Uigurische Sprachdenkmäler* S. 180 No. 102 s. 3. Bu parça Berlin yazmalarile kısmen tamamlanıyor. Onu yakında neşredeceğimizi umuyoruz.

nın emrini yerine getirdi ve *antakiya ok ol toğuru umamaklığ emgekin-tin ozup, közkiyesi yarup, kögüzkiyesi soğıp bartı* 'derhal doğuramamak sıkıntısından kurtuldu, gözleri parladi ve göğsü serinledi'.¹

Tıpkı bunun gibi, *Proben II* 459 s. 2728 'de de bir hamile hakkında: *ala karağı y'arîr tuzu y'etkelyik* 'onun rengârenk gözü parlıyacak zamana gelmiş' deniliyor. Hamilenin kendisi şöyle diyor s. 2732: *ala karâm y'arîrğa y'ör* (haploloji, *y'örör* yerine), *R a d l o f f* bunu: 'benim doğurma zamanım geldi' diye tercüme ediyor. Krş yine II, 382 s. 123: *ala karağı y'arıp y'adır* '(bir hamilenin) rengârenk gözü parlıyor'.

Başka bir benzerini *Proben III* S. 5 'te buluyoruz:

*baybişesi bu üydüng
on eki kursak kötürüp
ulğa közü carısın!*

R a d l o f f tercümesince:

bu evin sahibesi,
on iki defa hamile kalıp,
oğullara (yani: oğulları olduğu için) sevinsin.

közü yarudı 'nın hakikaten doğurma için bir sevinç (ve hafiflenme?) gösteren bir ıstılah olması muhtemeldir; krş. *Kut. Bil.* 63₁₀: *künüm edgü boldı, yarudı közüm* 'benim günlerim iyi oldu, (sevinçten) gözüm parladi'; krş. *Kut. Bil.* 49₁₄².

4. Biz, pek emin olmıyarak, *boda-* okuyoruz ve onu *bod* 'beden' (> *boy*, **poz* > *pos*) 'den çıkarıyoruz. Manası 'doğum ız tırabı'?? Te-yidi lâzımdır! Fakat bunun bir sevinç işareti olmak ihtimali de olduğundan (önceki Not'un sonu ile krş.), belki *büdi-* 'raksetmek' te düşünülebilir — daha ziyada 'sevinmek' manasında?

5. *çırağı* < *çirayı* çk.sz. *çiray* (*K o w*. 2183).

6. *kös* = *köz*. Bu söz *köl* şeklinde de okunabilecek gibi yazılmıştır. -s 'nin son çizgisi yoktur (krş. Not 47). *al* 'ela' için krş. *R e d h o u s e* 179 b 'light chestnut colour (açık fındık rengi)'.

7. *nepsiki*. Krş. *Uig.-Chin. WB. nivasiki* 'iyilik perisi' (*K l a p r o t h* 17 a), *F. W. K. M ü l l e r*, *Uigurica II* 83 Not 64, bilhassa *P e l l i o t* 254 v. a.

8. Yazmada *-rek* yerine *-rük* (s. 75) yazılmıştır; bk *-rak* (ss. 10 ve 53).

¹ *R a d l o f f - M a l o v*, *Uigur. Sprachdenkm.* S. 182c s. 6—7; elimizdeki yazmalardan T. M. 33 'e göre tamamlanmıştır.

² Nihai yorgunluk alâmeti olarak kullanılan *kuru pas* (> *baş*) ve *kuru karak* (= *köz*) 'lere *R a d l o f f* 'un *Proben II* 67₈₂₁₋₂ ve 129₁₄₀₉ 'da rastgeliniyor.

10. *yig* 'çiğ, pişmemiş' *Uig.-Chin. WB.* ve T T I, Not 184 ve 192.

14. *beden*, yazmada vazih şekilde böyledir. Yabancı söz < yeni iran. < arab. [*Uig.-Chin. WB.*'taki *budin* (K I a p r o t h 19) tabii *bod.in* okunmalıdır : 'onun vücudunu'].

15. *küte-ye*'nin burada *küt-e* yerine ve *ye*'nin de satır doldurmak için konmuş olması mümkündür. Fakat bunun gibi bir satır doldurmasına elimizdeki yazmanın başka yerinde tesadüf olunmuyor. Demek, *küteye* burada *küte-*'den çıkarılmalıdır ve bu da *kütçi*'de gördüğümüz *küt*'ten türemiştir ; krş. *Manich. Erzähler* (M u s é o n 40) 34-35. Daha mühimi burada *avlaya* (s. 17) ve *ıglaya* (s. 62)'ların bulunmasıdır. Bu **avla-a*'ya irca edilemez, bu şekil artık ilk-türkçede **avlay* olmuştu, ve burada her halde daha ziyade *avlayu*, *avlayı* yerine kullanılmıştır. *avlaya*, *küteye* ve *ıglaya* şekilleri ise, son zamana ait olan, *-ı > -a* ve *-i > -e* geçişini gösteriyor. Krş. *tülki > tülke* (v. L e C o q, *Spr.* 88 a); *koşnu > hoşna* (91 a); *yıl-kı > ilkâ* (84 b) v. b. v. b. KOsm. IV §§ 29 v. a.

16. *kik*, yani *kîk*; *keyik*'in yeni şeklidir.

18. İkinci sahifenin son sözü üçüncü sahifenin ilk sözüne doğrudan doğruya bağlanabilmekle beraber, burada, elimizdeki metnin bu kısmında yahut, daha kuvvetli bir ihtimalle, belki de hikâyenin anlatılışında bir eksiklik vardır.

20. Çokluk ekinin burada sıfatlara takılmış olması hayret edilecek bir şeydir.

bunda kilgen-ler kik köp köp

bunda uçkan-lar kuş köp köp

bir türkünün bir parçası gibi görünüyor. Bu *kilgenler kik*'i v. b. izah edebilir. Yakında neşredeceğimiz bir Berlin yazmasında (T I. D, 155) bir türküde *aklar bulut* ve *karalar bulut* bulunuyor. [Şimdi bk. *Lieder aus Alt-Turfan*, Asia Major, vol. IX Fasc. 2, S. 129-140]

22. 49. satırdaki resme nazaran, gergedan olması icab eden bu hayvanın ismi, elimizdeki metinde aşağıdaki şekillerde görünüyor :

Bu şekillerin hepsinde de yalnız t e k bir sözü görmek, bizce, mümkün

değildir; müellifin aynı hayvanı ayrı ayrı iki yahut üç isimle yazmış olmasını kabul etmemiz icap eder. Krş. *Uig.-Chin. WB. kat* (Klaproth 15 b, Lt. II 273). A. von Le Coq bunu, s. 32'ye istinaden, *kiand* okumak istemişti ve bunu *kyang*'ın aynı olarak kabul ediyordu: *equus hemionus* yahut *asinus hemionus*, katır, *kiang* (Tib. *rkyan*), Dschiggetai (Schmidt, *Mong. WB.* 325 b), kulan. Sözün sonundaki *-nd* < *-ng*'yi *o dend* < *deng* v. b. ile mukayese ederek izah ediyor — maalessef *dend*'in ne olduğunu ve bundan başka hangi sözleri düşündüğünü söylemiyor. Biz *ond* < *on* ve *neçend* < *neçen* (Raquette)'leri biliyoruz. Fakat metnin hiç bir yerinde gergedanın boynuzu hakkında söz geçmemesi (krş. s. 38!) şayanı hayrettir; bu resim için belki yalnız müstensih'in yahut ondan öncekinin muhayyilesine minnettarız. Şu halde A. von Le Coq bu sözün yabani eşek manasına gelmesini düşünmekte haklı olabilir. 22. ve 26. satırlardaki şekiller, istenilirse, *kı(a)nd*, *kıy(a)nd* da okunabilir ve bu da *Kiang*'a tetabuk edebilir. Bu kararsızlıkta biz — buna pek te inanmadan ve kendi filoloji vicdanımıza karşı gelerek — metnimizin her yerine *kıyand (kat)* yazdık [Pelliot 264–267].

23. ve 78. *yil kün oku: il kün*. Metnin başka yerlerinde bu söz noksan olarak yazılmıştır. Krş. s. 314 *yir = ir*.

24. *birke = Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 26) *barkə* 'ağır' < *Mong. berke* 'ağır, zahmetli' (Schmidt 106 a), *Bury. birke* 'cesur' (Cast-rén 168 b). [Radloff'un *Uyg. perge* 'şiddetli' si için krş. TT IV B Not 7.] *emgek* sözü (krş. s. 235) iyi yazılmamıştır ve *emge*, *emgen*, *emgez* şekillerinde de okunabilir.

25. *iriz kakız*. Krş. *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 27 a). *er*, *ir* 'erkek' ten **eri-*, **iri-* şeklinde fiil yapılmıştır; bundan bir taraftan bizim *iriz*, diğer taraftan da *Uyg. erig* (Lt. I, 762'de yanlış olarak *erik* okunmuş) vücade gelmiştir. *Mong. eris*, *eres* (< *Türk. geçmiştir*) 'çabuk, azimkâr' (Schmidt 31 b, Kow. 252 b). *kak-*'tan *kakız*, *kağız* yapılmıştır; aynen 'vurarak'.

27. *çık-*, s. 141 ve 196 da tesadüf edilen bu şekil *yeni dir* < *taşık-*; Kaşgari artık her ikisini de biliyordu.

27. *çıda*. Alt. Tel. Leb. Bar. (*Proben* IV, 11/14) *yıda*, Tel. Koyb. Kaç. *y'ıda*, Soy. Şor. Sag. *çıda*; bu şekil *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 21 a)'ta da mevcuttur. Bu söz Kaşgarice malum değildir (orada *süngü*; Orhun

kitabelerinde *süngük*), ve *-d-* bulunması dolayısıyla bir ecnebi söz olması muhtemeldir.¹ Krş. *Mong. djida* (Kow. 2341 b); lâkin bunun asıl *Mong.* olup olmadığını bilmiyoruz. *Sag.* 'cada da *sıda* 'dır! Bu şekil *ç-*'nin *s-*'ye geçmesinden evvel *Sag.* 'caya alınmış, *Sag.* 'cadaki *çıda* ise bu sözün ikinci defa alınmış yeni bir şekli olmalıdır!

28. *kalkan*. Krş. *Kow.* 795 a. *Kaşgari kalkang* şeklini de biliyor. Bu söz nereden geliyor?

29. şeklinde yazılmış olan bu söz sadece *atl(a)ndı* okunabi-

lirdi; lâkin bu okuyuş *adlap* (s. 133 v. b.) ve *adlar* (s. 144) şekline karşı oluyor. Bunun için biz *atla-* okuyoruz: 'sauter, bondir, s' élancer, se jeter (Youss.) (atlamak, sıçramak, atılmak, kendini atmak)'. Lt. *atla-*, *alta-*, *atta-*, *adla-*. Bu söz *Kaşgari* 'e malum değildir ve etimoloji cihetinden vazih değildir; *ad.ak* 'ayak' ve *ad.iğ* 'ayı' larla münasebeti olmak ihtimali azdır (Lt.).

29. *buğu*; *Uig.-Chim. WB.* 'geyik' (Klaproth 15 b.); *Mong.* 'cadan geçmiştir (Kow. 1160); yeni şark türkçesinde de vardır. 'Geyik' in türkçesi *sıgun* 'dır v. b.

45. Fail burada *gergedan* 'dır; *buğu* ve *aduğ* 'lar mefuldür.

47. *y(e)s*; *-s*'nin çizgisi olmadığı için, bu söz *y(e)l* 'de okunabilirdi (krş. Not 6). *yes* = *yez* için krş. *Thomson, Turcica* 32-33.

52-53. Bir *ay* fazladır. *kün* 'den sonra gelen *-dün* 'den açıkça anlaşıldığına göre, *aydan* değil, *aydın* zaruridir.

53. *koğulğu-luğ-rak*. İlk hecenin sadalısı *-u-* okunabilirdi, çünkü bu sözün etimolojisi tamamen meçhuldür. *Leb.*'cedeki *kôlak* 'yanan kömür' < **koğul-aq* 'tanımı meydana gelmiştir?

56. *yalğuz*, *Uyg.* 'cada olan *yalanguz*, *yalınguz* 'ların yeni şeklidir. *Kut. Bil.* 'te artık *yalğuz*. Krş. *çalğuz* s. 73 v. b.

64. *töl boğaz bol-* 'gebe kalmak'. *töl boğaz* terkibine başka bir yerde rastgelmiyor. Burada *Hend.* mevzuubahistir. Lt. *töl Zenker* (442 a): *döl* ve *dul* 'cenin, hayvan yavrusu'; bilhassa *döl al-* 'gebe kalmak' ve *döl döş* 'torunlar, halefler'. *Kaşgari töl* için ancak 'çiftleşme ve çiftleşme mevsimi' manalarını kaydediyor; fakat bunun yanında: *töle-* 'doğurmak, yavrulamak' (s. 223 *tüle-*).

¹ Krş. Lt. yeni iranca sözlerden *nayza*, *neyze*.

66. *yarudı*. Krş. Not 4.

67. *ikinci*, *ikinti* yerine, *Kut. Bil.*'te de tesadüf olunan, yeni şekildir. *Uig.-Chin. WB.*'ta yalnız eski şekil olan *ikinti* gösterilmiştir.

71. *alındın*, aynen: 'onun ön tarafından', yani 'onun ön tarafında'; çk. sz. *al*, krş. *Anal. Index*.

72. *kabuçak* küçültme şekildir: *kabuk* = *kavuk* (Sul.-Kun. 125) = *kavık* (Lt. II, 467) 'oyuk', Kaşgari *kovuk*, Turf. *kûğák* (Le Coq, Spr. 95 b); Tob. *kôkti* < **kabuklîğ* 'oyuk; kuşların içinde yuvalarını yaptıkları ağaç koğukları'. Bu *kabuk*'la beraber aynı kökten daha üç diğer şeklin de türemiş olması lâzımdır: **kabuz*, **kabuş* ve **kabul*; -*bu*- yahut -*vu*-Değişme vasıtasile ve sonra husule gelen -ğ-'nın gelmesile aşağıdaki şekiller türemiştir: Trk. Türk. *kovuk*, *kouk*, *koğuk* 'koğuk', Tel. Kazak. *kûk*, Abak. *kôk*, Balk. *ku'úk* (Kaşgaride artık böyledir, s. v. *kavık*, *kavuk* > Uyg. *kağuk* Heilkunde I, 165), Karaç. *k'u'úk* 'tulum, gayda' (Kumuk. *kovuk* 'saman?'); Uyg. *koğuz* (Lt. II, 518 -s ile, yanlıştır) > Bar. *koğus* 'oyuk'; Çağ. *koğuş* 'oluk, gouttière, fossé d'écoulement (yağmur borusu, akıntı çukuru)', CC 133 *kous*, oku *ko'uş*, Tob. *kûş* (*kûş ağats*), Karaç. *k'u'ûş* 'ağaç koğuğu', Turf. *kôş* 'su oluşu' (Le Coq, Spr. 95 a), Kazak. *kûs*; Abak. *kôl* 'oyuk'¹.

Söz sonundaki -*k* kendisinden sonra -*çak* eki v. b. gelince kayboluyor. Misaller: *kabuk* — *kabucak*, *sağlık* — *sağlıcak* (Trk. Türk); *tokmak* — *tokmaçık* (Kom.); *çibık* — *çibıcık*; *çabuk* — *çabucak* ve *çabucacık* (!) (Trk. Türk).

[Şimdi aşağıdaki Not 260'ta söylenenlerle mukayese edilirse, **kabuk-çak*'ın hakikaten *kıpçak* şeklinde kısaltılmış olabilmesi açıkça görünüyor. Pelliot 279 v. a. Bir de Not 280!]

76. *osuğ* sözüne metinlerimizde oldukça sık tesadüf olunmaktadır; meselâ *Maitrisimit* No 33 R: *edgü kılınç kılğuluğ yang osuğ ne türlüğ bolur erki* 'mukaddes, iyi bir işi yapmak (yapabilmek) usulü nasıl olurmuş?' v. b. Bundan da *osuğluğ*. Buradaki *osuğı*'nın *suğı* yerine yanlış yazılmış olmak ihtimali de vardır.

77. *ünçü*, *Uig.-Chin. WB.*'ta da (Klaproth 22a) böyledir, < *yinçü* (Orhun kitab. ve Kaşgari), *ünçe*, *inçe* (Le Coq, Spr. 83 b). Yeni şark türkçesinde *yi-* > *ü-*: *üt-* (Le Coq, Spr. 82 b) 'kaybolmak' < *yit-*.

¹*Proben* II 226₂₁₉'deki' *kon* 'oyuk' nasıl izah edilmelidir? **kôn*'dan < **kabun*??

79. *süt-din kumuz bol-* bir ifade tarzı olmuş olsa gerektir. Manası : 'bakıcıların halini sena cihete değiştirmek ve onlara büyük bir muhabbet hasretini çektirmek' olabilir. Kımızın acıması Kaşgaride *kurlan-* sözile ifade edilmektedir.

90. *çarlığ çarlap.* Metnimizde (ss. 91, 332 ve 358) rastgeline fiil *çarla-* (yahut başka şeklele *çır-la-*)'nın manası : 'çağırma, davet etmek' tir, demek *yarlığ* 'a hiç te uymuyor. Burada *çarla-*'nın *yarla-* yerine olduğu tahmin edilebilir. Bu fiil Alt. Tel. 'çede kullanılmakta ve çk. sz. *yar* 'ilân' dır v.b. (< Mong. *dzar* Kow. 2300 'ordre annonce' v. b.; *dzarla-* Kow. 2306 'publier (neşretmek)' v. b.; > yen. iran. *dşâr* 'havadis'), lâkin *yarlığ yarlap kingeşdiler keldiler*, bilhassa emrin münderecatının ne olduğunun tafsilatını bilmediğimiz için, büsbütün anlaşılmıyor. Onun için biz 90 ve 91-inci satırlar arasında bir eksiklik olduğunu sanıyoruz.

91. *şire.* Krş. *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 21) Kow. 1522 *şirəgə* 'table (masa)'. Bunun için yeni şivelerde *şirê* > *sirê* (meselâ *Proben* II, 49₁₈₉)' dir ve bizim buradaki söz de uzun -ê ile telaffuz edilmelidir.

92. *bandeng.* Krş. *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 21 *banting*). Kow. 1053 *bandang*, Manc. *bandan* < Çin. *pan-teng* [Pelliot 283]. Bugün *pëlting*; Raquette, *Dict.* 10 b, 17 a

93. *çubuyan.* *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 23)'teki *çıbyan* olmalıdır, manası : 'tatlı'. Bu sözün nerden geldiğini bilmiyoruz. [Şimdi krş. Pelliot 286. Onun *tseu-wei* 'tatı' hakkındaki Not'u için, türkçedeki *tatiğ* 'tatı' > 'yemekler'in v. b. inkişafı mukayese edilebilir. Krş. *Anal. Index.*]

94. *aşdılar* burada tabii *aşadılar* okunmalıdır. [*aş* için krş Pelliot 285 ve daha evvelce Bang, OZ (*Hirtheftschrift*) VIII, 24 Not 3.]

96. *sinler, senler, siz* yahut *sizler* yerine v. b., buna yeni şivelerde de, ekseriyetle *sender* şeklinde, tesadüf olunuyor (meselâ *Proben* I, 280₃₁; III, 324-45).

98. *tamğa*; aynen 'mülkiyet işaretimiz *buyan* olsun'. *buyan, boyan*'ın ne olduğunu bilmiyoruz; Uyg. 'çadaki *buyan* 'baht' v. b. (krş. *Anal. Index*) *tamğa*'nın mecazi manada olduğu takdirde ancak buraya uyabilirdi.

102. *kurikan* burada, 135, 138, 148, ve 259-uncu satırlardan açıkça anlaşıldığı üzere, 'çadır' olmalıdır. Bu söz şimdilik izah edilemiyor, fakat Orhun kitabelerindeki, kabile adı olan, *kurikan*'la aynı olsa gerek; krş. Bretschneider, *Mediaeval Researches* I, 24 ve Chavannes, *Documents* fihristte S. 341: *Kou-li-kan*. [Pelliot 290 v. a.]

103. *sarı.* Krş. *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 24 b): *tört sarı*. Bu Uy-

gurcadaki *singar*'ın mülkiyet eki ile genişletilmiş şekli olsa gerektir. Krş. bilhassa *Proben* II, 61 ss. 627-9'daki *S a ğ . sarkı* < *singarkı*.

108. *baş çalun-*. Çk.sz. *çal-*, *Kut. Bil.* 57¹³'teki *çal başing* gibi, yani *başing ur!* Diğer şekli *başır-*, *pazır-*. *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 28)'ta *baş çalıştı* 'alınla yere dokunmak'.

109. *tilep men turur*, daha doğru olan *tilep turur men* yerine. Krş. lâ-kin s. 130: *tutmaz men turur men?*

110. *taritiğ*, *tart-* < **tarit-*'tan yapılmıştır. Lt. Çağ. *tartiğ* ve ondan daha yeni şekli *tartik* 'mafevke verilen hediye'. Krş. Lt. *tartû*, *tartuk*, sonuncusu *R a q u e t t e*, MSOS 1914 188a ve A. v. *L e C o q*, *Spr.* 87a'da da vardır. Bu söz *taritku* şeklinde de okunabilirdi. [Pelliot 294.] *tart-* fili, daha yeni olan *tutup ber-* gibi, 'taktim etmek' manasında kullanılıyor; padişah tarafından verilmesi için bk. meselâ *Kut. Bil.* 154²⁹.

112. *çımad* yahut *çamat* v. b. *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 25)'ta 'öfke' manasında kaydolunmuştur. Menşei meçhuldür. Burada fiil *çak-*'mı yoksa *yak-*'mıdır? Bu sorunun cevabı kısmen 132 ve 187-inci satırlardaki *atup* filini belki de *etüp* şeklinde izah etmemize bağlıdır. [Pelliot 295.]

114. *tağurak* < **taaurak* = *tabırak*, *tavrak*. -ğ- burada, -a-, -b- yerine geçmiştir; krş. Not 166.

116. *Altun kağan Yuçen* (kin)'lerin hükümdarı olsa gerek; krş. *Bretschneider*, *Mediaeval Researches I*, 224 Not, *Yule-Cordier*, *Cathay I* 148. Bu sülâle 1234 senesinde Mongullar tarafından kovulmuştur. Müellif *Altun kağan* ile *Çürçet kağan*'ın aynı olduğunun farkında olmayarak, *Yuçen*'leri sonradan (ss. 261 v.a.) bir daha *Çürçet* şeklinde gösteriyor. Yalnız bu vakıa bile metnimizin tarihinin daha eski zamanlara götürülmesine karşı kuvvetli bir delildir.

120. *kız* (Lt.'ta *kıs* altında II, 799-800). Krş. *Kut. Bil.* 36²⁸: *yakut teg kız ol* 'yakut gibi nadirdir'.

121. *soyurka-* umumiyetle yüksek mansaplı kimseler hakkında kullanılır; krş. *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 27a), ve *Bahtiyar-name* 6 b s. 10: *bir neçe halayıkını öldürtti, bir neçeni soyurkatı* bir kaç kimseyi öldürdü, bir kaçını mükâfatlandırdı'; aynı mana *CC* 215₅ = *Thomsen-Festschrift* 1912 S. 40 s. 2'de de olsa gerek. [Pelliot 302.] Bu söz Mongulcadan Türkçeye geçmiş olmalıdır; krş. *Kow.* 1407 *soyurkal* = Çağ. *soyurğal* 'don, cadeau (hediye)' *Pavet*'de 363 v b.

122. *bigü* sözü ya *birgü* (bu s. 195 'te şüphesiz denebilecek bir şekilde okunuyor) yerine yanlış yazılmıştır yahut **bigü* < *birgü* yerindedir. Krş. Kaşgari *birgü* 'borç' ve Trk. Türk. *vergi* 'hediye, harç, cizye, vergi', diğer taraftan *perig* ve *perü* 'hediye, kurban' (L t .)

123. *çong*. 'S o l' mefhumunu ifade eden söz her yerde *sol* 'dur, yalnız Kırında *song* da denilir, çünkü bu söz *ong* 'sağ' tesirile şeklini değiştirmiştir; Troki karayımları *on* ve *son* diyorlar. Biz burada üzerinde çok tereddüt ettiğimiz ç- 'nin, onu takip eden hece tesirile, s- 'den vücûde geldiğini kabul ederek izah etmek istiyoruz, çünkü o *çong* 'la bir birlik teşekkül etmiş gibidir: *çong* *çangak*. Krş. meselâ B a l k. *dulduz* < *yulduz* 'yıldız,; Ş o r. *çüçe tokta!* 'bir az bekle' < T e l. *çürçe* = *türçe* (*tokta türçe* ' de). Tabiidir ki bu izah henüz teyide muhtaçtır.

128. *sakla-*, *sanla-* okuyuş katı değildir, çünkü *n* üzerinde nokta yoktur; *sakla-* okunsa, *k-* noktaları eksiktir. *san* 'hürmet' sözüne *Kut. Bil.* 'te de bir defa tesadüf olunuyor gibi görünmesine nazaran, *sanla-* = K a z . *sanla-* ve *sanna-* düşünülebilir; K a z . 'cada meselâ: ' *minim süzimni sanlamî* yahut *sanğa almî* 'o benim sözümü dinlemiyor'. *yarlığın sakla-* için krş. *Anal. Index* 'teki *küzet-*.

129. *barmaz* 'dan önce, eğer burada gayri muayyen hâl (casus indefinitus) değilse (krş. Not 188—89), D a t i v (mefulün ileyh) eki unutulmuş olacaktır. *kadakla-* fiiline *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 27 a) 'ta tesadüf olunuyor: *tamğanı kadaklağu* 'mühür muhafazası', bu *tut-* 'un sinonimi olsa gerek; krş. P a v e t d e C o u r t e i l l e S. 523: *atasining yarlığın tutup* ve benzerleri. L t . III, 1477—8. [Bu arada biz *Hua-i-yi-yü* (H i r t h - d e r g i s i N o . 1) 'nün Berlin nüshasında bu sözün *kadakla-*, *kadağla-* olmayıp, bir çok defa açıkça *kadağala-* şeklinde yazılmış olduğunu tespit ettik. Biz 128, 152, 177 ve 185-inci satırlarda da bu sözün *kadağ(a)-la-* tasavvur olunmasını tavsiye ediyoruz. Bu tabii M o n g . *khadaghala-* (K o w . 774) 'garder, faire la garde (korumak, nöbet beklemek) 'dir v. b. Buna esas olan isim K o w . ve S c h m i d t 'te gösterilmiyor, lâkin bu T e l . *kadağa* 'da bulunuyor: 'bir şey üzerinde endişe, gam', L t . II 309. P o p p e 'nin S o l o n söz listesinde (*Materialien zur solon. Spr.*, Leningrad 1931, S. 77) *hadagalâ-* ile birlikte *hadaglâ-* (!) 'muhafaza etmek, saklamak, himaye etmek' v. b. vardır. Şimdilik biz metnimizdeki her dört yerde de S o l o n 'canın mukabili olan *kadağla-* 'yı koyduk.]

129. Oku: *muni sözni* ve krş. *Kut. Bil.* 154₆: *muni kod yazuk* 'bu günahı koy, at, bırak'; 167₁₀: *muni işke tutkil* 'bu işi tut'. Daha yeni şi-

velerde: *minısın* 'dır, *anıısı*, *anıızı* < *anı* gibi. Bu üst üste gelme *munı teg* v. b. gibi terkiplerden gelmiş olmalıdır. Bundan maada *munı söz söz* 'ün *munı teg* söz yerine yanlış yazılmış olması da muhtemeldir.

130. Bu satırda her hangi bir tertipsizlik görünüyor. Oku: *tutmaz turur-men* ve krş. s. 237: *korkmaz turur irdi*. Fakat *turur-men* 'den önce her hangi bir yeni, fiili tavsif eden sözün düşmüş olması da muhtemeldir.

132. *atup* burada *etüp* yerine olsa gerek. Krş. s. 187; ve 212: *s(e)vinç addi = etti*. Kazan Türkçesinde *açû it-* 'öfkelenmek' deniliyor. [Pelliot 295.] *etüp* yerine *a-t-u-p* yazılması için krş. *et* yerine *at* v. b.

134. *muz day*, daha yeni şekil olan *Muztau = Muztağ* (s. 233) yerine ancak bir yazı hatası olmalıdır.

136. *çang* burada *tang* (ss. 31,35 ve 222) yerindedir, *tap-* yerine *çap-* olduğu gibi. Bu şimdiye kadar hiç bir türk şivesinde tesadüf edilmiyen ses değişmesidir. *Y a k.* 'cada *topçı* (L t. III, 1230 < M o n g. K o w. 1821 a) yerine *çopçu* denmesi, tabii, bir uzak temsil (Fernassimilation) 'dir. *S a g.* 'daki *çiçire-* 'titremek' in *titire-*, *titre-* ile alâkası yoktur, o daha ziyade M o n g. *çiçire-* (K o w. 2173 b; krş. 2123 a: *çeçire-*) 'den nisbeten yeni alınmış bir sözdür, ki burada, tabii, *çi-* 'nin *ti-* 'ye dönmesi muhtemeldir; krş. Ç u v a ş. *tş'ətrε-*.

tang > *çang* ve *tap-* > *çap-* geçişi bize o kadar imkânsız görünüyor,

ki burada asıl metindeki bu sözlerin *d-* ile olmayıp *t-* ile

yazılmış ve müstensihin, alışmamış olduğu bu söz başındaki *t-* 'yi *ç-* ile karıştırmış olduğunu zannetmek istiyoruz.¹

140. *çal* < *yal*, Ş o r. 'daki gibi.

143. İki defa 15 hece; şu halde nazım demektir.

¹ Eğer 'pursuk' L e b. şivesinde *torokon*, fakat A l t. 'cada *yorokon* ise, bu büsbütün başka bir şeydir, çünkü bunların birincisi M o n g. *dorogho* (K o w. 1887; krş. C a s - t r é n) 'dan nisbeten yeni alınmış bir sözdür, *yorokon* ise, daha **d-* > *y-* olmadan evvel İ l k - A l t. 'caya geçmiş olabilir. Bunlar, cevabı bir tarafta dursun, bugüne kadar sual olarak dahi hiç kimse tarafından ortaya konulmamış meselelerden biridir — aynı şekilde meselâ: niçin *yum-* 'kapamak' ile beraber *tum-* 'da vardır; niçin T e l. *y'ilbirke* ile yan yana *tilbirke-* de mevcuttur (krş. M o n g. *cilbirge-* K o w. 2346/7 'désirer avec ardeur (şiddetle arzu etmek)'; niçin T e l. 'de *tözögö* 'kandil mumu' ile yan yana *tödögö* bulunuyor? S o y. *tüley* 'sağır' in v. b. Trk. Türk. 'deki *deli* ile, tabii, hiç bir münasebeti yoktur ve M o n g. 'cadan alınmıştır (K o w. 1916 a *düləy*); fakat bu söz niçin Y a k. 'çada *cüley* 'dir? R a m s t e d t 'in K S z. XV 144, 150 'deki şayan dikkat denemelerine bk.

145. *tapuk* (krş. *fihrist*). *Üig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 24 a)'da *tabukında* = 'önde'; aynen 'onun önünde'; aslında 'onun hizmetinde' olması lâzımdır. *Bahtiyar-name* 17 a s. 2'de: *sizing tapukunguzta mening sözüüm bar turur* 'sizin önünüzde söyleyeceğim söz vardır'; bugün bunun yerine daha ziyade *keşîda* v. b. kullanılmaktadır.

152. *katağla-* 'himaye etmek, muhafaza etmek', *tut-* gibi; krş. Not 129.

158. *kuduğ*, başka yerlerde *kıdığ* > *Y a k. kitî* < *kıd.ığ* (K a ş g a r i). Aynı benzeyiş *A. v o n L e C o q, Spr.*'de; *çıkur*: *çukur*; *çibuk*: *çuvuk*.

161. *çerig* ile birbirine muvazi olan ve s. 164 *kayğu* 'ya kadar uzayan parça başlıyor ki, manzum sayılmalıdır.

166. *suğı* < **suu*, *suvi*. Metnimizin dilinde -ğ 'nın o zaman sözün tamamlayıcı bir parçası olup olmadığına katıyetle bilinmesi iyi olurdu. Krş. *S a g. K o y b. Ş o r. suğ*, *K a r a g. sug*, *S o y o n. suğ* (*Proben IX 11 No. 150*; 121 s. 18 v. b.). *Y a k. û* 'su' belki de *suğ*'a dönüyor; krş *U y g. S o y o n. uruğ* (meselâ *Proben IX 164 s. 5*) > *Y a k. urû*. *K ö k t ü r k. sub* = *S o y o n. suğ* benzeyişinde biz, tabii, -b > -ğ değişmesini düşünmemeliyiz; burada daha ziyade ses ikamesi (Lautsubstitution) mevzuubahistir. *subı* 'onun suyu' *suvi*, *suvu*, **suu*, **suu* olmuştur ve sonra -u- daha fazla «hafifleyince», bir gün onun yerine tenafürü kaldırıcı (Hiatusstiller)¹ diğeri bir ses kaim olmuştur: *sugı*, *süğü* v. b.; ve bundan sonra *suğ* tecrit edilmiştir.

ev, *iv* şekline girmiş olan *eb*, **ib* 'in şayanı dikkat inkişafı aynı şekilde vücûde gelmiş bir paraleldir. Bundan: 'onun evi': *evi*, *ivi* > **eui*, **iui*, **eü*, **iü*, > **öü*, **üü*; bundanda bir çok diğeri tenafürü kaldırıcılarla **ögü*, *ügü*, yahut **öyü*, **üyü*. Buradan *ög*, *üg* ve *öy*, *üy* tecrit edilmiştir. Buraya -g 'den başka iyelik eki de eklenmiştir. (K O s m. IV): *S a g. ebi* (*Proben II, 58 495 pir ebi-de* v. b. v. b), *ügü* (*Proben I, 380 s. 132*; *ügüzüne Proben I, 354 s. 181*), ve bundan sonra kontraksiyon yolile *ü* vücûde gelmiştir (meselâ: *Proben I, 390 s. 500*). *öp* (daha doğrusu *öb*), *öv* ve *öm* 'lerde ise daha ziyade -b, -v, -m önündeki yuvarlaklaşma mevzuubahistir.

sözle- sözünün her hangi bir tarzda *söyle-* ve *söğle-*, *sögle-*, *söle-*, *söle-*

¹ Meselâ *ed.er* 'eyer' in tarihini krş.; bu söz *eyer*, **eier* olmuştur ve bu da şarkta *eger* şeklini almıştır. 'Deve' için kullanılan *tebe*, **tibe*, şarkta ise **teae*, **tiae* yolile *töge*, *tüge* oluyor. Aynı şekilde *sebin-*, **sibin-*. 'sevinmek' > *sevin-*, *sevün-*; *söyin-*, *süyün-* > *sün-*, fakat *Alt. Tel. sügün-*. Yeni iranca olan *mive* 'meyve' yi biz *Tar.*'da *mive* (*Proben VI 189*) ve *müve* (Lt.) şeklinde buluyoruz; bununla yan yana bir de *möge* *möge*. *kirgür-* için *Bahtiyar-name* 18 a s. 12' de *kivür-*, *Trk. Türk. givir-* görüyoruz. *Kut. Bil.* 69₃₀ 'deki kafiyelelere dikkat et: *duva* 'dua': *ağa* 'yukarı çıkarak'.

şekillerine girebilmesi, ki Radloff ve Katanoff (Mél. as. IX 149) bunun böyle olduğunu kabul ediyorlar. bizim aklımıza pek te yatmıyor: Manich. Hymnen (Muséon 38 S. 36) 'daki deneme ile krş. Şimdi sögle- ve söyle- 'yi, yukarıda izah edildiği şekilde, sab, sav ile bağlayıp *savla- 'nın *soğla- ve *soyla- olduğunu ve sonra söz, sözle- yahut her hangi başka bir sebeble ince sıraya geçtiğini düşünür müyüz?

166. sip singir. Krş. Uig.-Chin WB. (Klaproth 22 b) sipsingir 'sinabr' ve Pelliot'un izahları T'oung Pao 1926 S. 253 v.a. [Şimdi T'oung Pao 1930 S. 313 v.a.].

167. başa-, bu söze şimdiye kadar tesadüf olunmamıştır, fakat metnimizde 'tahakküm etmek, galip gelmek' v. b. manalarına olmalıdır. Krş. başla-. [Her ne kadar Pelliot Kazan tabında baştı şeklini gösterebiliyor ise de, biz baş- fiiline pek te ısınmıyoruz. Bu baştı şekli belki de asıl metindeki baş(a)dı 'nın kısaltılarak yazılmış bir şekli olabilir?]

172. dusu. Metinde böyle duruyor gibi geliyor. Bununla tüş- 'ün her hangi bir şekli zannedilmiş olmalıdır (krş. s. 272); tüşü bol- imkânsız bir terkiptir. Metnin aslında tüşken boldı şeklinde yazılmış olabilir. Kut. Bil. 51₂₁: kamuğ dünya bolsa biregüğe tüz nasıl izah edilmelidir? Radloff bunu: 'eger bir tek kişiye bütün dünya isabet ederse de' şeklinde tercüme etmektedir.

173. uruz beg. -z ile yazılmış olması dikkate değer; eger burada hakikaten 'rus beyi' mevzu bahis ise urus şeklinde yazılmalı idi.

177. katağla-. Krş. Not 129. tut- 'tutmak, muhafaza etmek' manasında.

186. benge; 183 ve 199-uncu satırlarda olduğu gibi, burada da menge beklenirdi. Fakat 170 'a bakılırsa, metnin aslında bizge yazılmış olmalıdır.

188. tap, şimdi iyi tespit edilmiştir; aynen: 'istek, arzu'. Krş. Anal. Index ve Uigurica III 38₁₈. Başka yerlerde ise köngülçe tapça yahut öz tapı iyin 'kendi arzusuna uyarak, k. a.-su arkasından'.

188—189. Biz metnin burasını doğru anladığımızdan emin değiliz. Belki: 'ben kuşanmış (bağ-luğ) belli (bel-lig) 'yim'. Redhouse 'da bel bağla- (379 a) 'to gird up one's loins (birisinin belini sarmak)' anlamında ve mecazî manada 'to prepare resolutely for an undertaking (bir teşebbüs için azimkârane hazırlanmak)' şeklinde gösterilmiştir. Lt. IV 1606: hizmetinize bel bağladım 'ben sizin hizmetinize hazırım'¹. Krş. Vullers II,

¹ Bk. Pantussoff, Voyna Musulman T. I (Kazan 1880) S.15: emir hem cihadğa belin bağladı 've emir de cihada hazırlandı (karar verdi)'.

885 *kemer beste* = accinctus, paratus, promptus; famulus, servus ve bunun isim şekli *kemer bendegi* 'a girding of the waist, a readiness for service (bir bel sarılması, bir hizmet hazırlığı)'. (Krş. Steingass 1049). Eğer bu doğru ise, o zaman *sendin çarluğ* 'ta her hangi bir yanlışlık olmalıdır; belki de *sening çarluğınğa* 'senin emirlerine' okunmalı; yahut burada gayrı muayyen hâl (casus indefinitus)'in de bulunması mümkündür, yani *çarluğka* yerine *çarluğ*: 'senden (gelen; krş. s. 128. yahut belki: 'daha gelecek'?) emire'.

194. *buçur*-burada *buyur*- yerinedir. Söz ortasında -ç- yahut -c- olan biricik -y- 'dir. Bugün bu bize imkânsız gibi görünüyor, fekat eger *Soyon* 'da -ş-, -c- oluyorsa (*kişi > kici*), şivelerin birinde bir defa -y- > -ç-, -c- değişmesine de daima imkân kalıyor. Burada bir yazı hatası mevcut olduğunu kabul edebilmeği tercih ederdik. Yoksa *Türk. buyur*- evvelâ **buçur*- şeklinde *Mong.* 'caya geçmiş te bu *Mong.* şekil metnimizde aynen mi bulunuyor? *Kazak* 'çadaki *tuyur*- ile yan yana *tujur*- 'çentmek' i nasıl izah etmelidir? **tucur*- 'dan mı?

195. *bigü*. Bununla *birgü* zannolunmuştur (krş. s. 122). *bigü* için bir çizgi fazla, fakat *birgü* için de bir çizgi eksiktir.

196. *tur*. Müstensih ikinci satırın başında daha ~~tu~~ ~~ur~~ (yani *tur-ur men*) yazması lâzım geldiğini unutmuş olmalıdır.

199—200. Sekiz heceli ve kafiyeli iki satır.

202—206. Metnin burası çok güçlkle okunuyor ve biz okuduğumuz şeklin doğru olduğunu hiç bir suretle iddia edemeyiz.

204. Müstensihin bu satır başında *müren* sözünü unutmuş olması muhtemeldir, fakat *tegen* 'den sonra ismin bulunması mutlaka lâzım değildir.

208—211. Hemen hemen okunamıyacak derecededir.

213—214. İki kerre sekiz hece olduğuna göre, nazımdır.

215. *andın* okuyuş şüphelidir. Belki *mun-dın* (krş. s. 219) yahut başka bir söz?

215. *ilgerü* 'ileri'; umumiyetle 'şarka doğru' dur, ki burada pek te yerinde değil gibi görünüyor.

226. *çokur*. Krş. *Ung. Jahrb.* IV 18. Yabancı bir söz olmalıdır. -*dın* 'ın tuhaf kullanışı, *çokur* 'un aslında bir kavim, şehir ismi yahut bunlara ben-

zer bir söz olduğu fikrini veriyor. Krş. *Proben VI 28: men Ara-bozluk Tarançidin* 'ben Ara-boz Tarançılardan biriyim'; 65: *men seytlerdin bolumen* 'ben seytlere oluyorum'. Bu izahın teyit edilmesi lâzım geldiğini söylemeğe bile lüzum görmüyoruz; şimdilik bk. Schinkewitsch, *Syntax*, MSOS XXIX 1926 § 49 ve XXX 1927 § 85.

227. *çok siviyyür irdi* fikrimizce ancak bir eski Trk. Türk. yahut Türkm. 'ce *çok siviyyor irdi* 'ye tekabül edebilir. Acaba asıl nüsha bu iki ağzın birinde, bilhassa belki de Türkmence, yazılmış olabilir mi??

235. *emgek. -k* iyi yazılmamıştır; krş. s. 24.

237. *çalang* (< *yalang*? Bu 'ç ı p l a k' için kullanılmış olan malûm söz olabilir, belki de daha ziyade *y-* Katma (Prothese) ile *alang* yerindedir, *bulang* tabiri bir terkiptir.¹ K. Foy bunları büyük mikyasta MSOS, c. 2, 1899 S. 105. v.a.'ta toplamıştır. Bu, kısmen çok eski, teşekküllerin etimologisini bulmak imkânsız gibidir; bunların bir kısmı her halde taklidi yapılaşlar (Onomatopoeica) olup, ekseriyetle sonradan bozulmuştur: *alak-bulak* 'tan meselâ *alak-malak*² olmuştur. Başkaları için krş.: Trk. Türk. *karğacık-burğacık* 'iğri büğrü' K ı r g. *kabur-kubur* 'üstün körü', Ç a g. *obruk-subruk* 'baştan savma', K ı r g. *ombu-dombu* 'atın ayak sesi' v. b.

238. *soğur-* 'soğutmak' sözünde biz çoktan aradığımız ve *ısır- = ısıt-*, *issir- = issit-*, Y a k. *itit-* (krş. bir de *itir-*) 'ısıtmak' sözünün muvazisi (paralleli) ni buluyoruz: *soğur-* < **soğu-r-*. Krş. Kaşgari *soğt-* ve L t. *soğu-*, *sovu-*, *sou-*, *sô-*, *sû-*; *sıvın-*, *sûn-*; *soğut-*, *sout-*, *sovut-*.

238. *onga*. Böyle yazılmıştır; bunun *ong-*'a ait olması da mümkündür ve daha muhtemeldir: *ong-a*; krş. K a z. *ungğan* 'becerikli'. Yahut *ön-* 'iyi olmak' tan getirerek *ön-ge* şeklinde izah etmeli (L t. I, 1212 — 13), *bil-den bilge*, *ö-*'den *öge* gibi (Radloff-Malov, *Uig. Sprachdenkmäler*)? İ b n M u h a n n a 'da كج,ا = *mustakîm*, ki bu 'azimkâr' ve 'sağlam' manalarına da gelmektedir, fakat yukardaki şüpheler burada da bertaraf olunmuyor.

242. *soğuk bolup-dın*. Krş. s. 331 *irde bolup-da*.

¹ Krş. Y a k. *alan-çalan, alah-bulah* v. b. (Pekarski).

² Daha çok ihtimalle *alak ma alak* 'tan husule gelmiştir; aynı *ma* 'yı biz aşağıda s. 246 'da da görüyoruz! K a t a n o f f 'un şark türkçesine ait neşredilmemiş notlarında şunları buluyoruz: *at-mat* 'atlar v. b.', *eşek-meşek* 'eşekler v. b.', *öy-möy* 'ev v. b.', bir de daha *kala-mala* 'mal v. b.', *koy-moy* 'koyunlar v. b.', *börük-mörük* 'börk v. b.', *töge-möge* 'develer v. b.', v. b. v. b. Belki K a z. *sîrek-mîrek* ve Trk. Türk. *eski-püskü* v. b. 'ların da izahları bu şekilde kabildir.

243. *kağar*. Krş. Y a k. *kâr*. Buradaki fiil *sar'un-* şektinde yazılmıştır, ki bununla *Manich. Erzähler* (M u s é o n 44) S. 8 mukayese edilebilir;

asıl metinde ihtimal *sar-'un-* yazılmıştır. *-dın* ile olan terkip

acaba tamamen bir şive hususiyetini mi ifade ediyor?

245. *munda*, söz sonundaki *-a* son *-i*'ye çok benzemektedir; krş. s. 159 *dapık-ı-da*.

246. *menglep* < *mengü-lep*. *-g-*'nin yazılış şekli için krş. s. 91 *kingeş-*, orada da *-g-*'nin şekli *-r-*'ye benziyor, bk. Not 319.

245-6. İki kere 11 hece, nazım olmalıdır. *kağar* sözünün iki hece üzerine okunması lâzım geldiğine dikkat! *karluk* adının halk etimolojisi ile izah olunması, şüphesiz, yanlıştır. Belki **karıl-uk* (krş. Not 251) düşünülebilir. Her halde R a d l o f f 'un *karluğ* 'u mevcut değildir (krş. *In-schriften II*, 168 a). Bu kabilenin adı belki de k ı r l a n g ı ç ile münasebettardır: *karılık*, daha çok küçültülmüş şekil: *karılığaç*, *karlığaç*, *karlağaç*, *karluğaç* v. b.

249. *dağam* = *tam*. *tungluk* bizce belli olmıyan bir söz olmalı yahut ta *tünglük*, *tünlük* yerine yanlış yazılmıştır, ki bu *Uig.-Chin. WB.* (K l a p r o t h 20a) 'pencere' sözile tercüme edilmiştir. Gümüşten pencere? [*tünlük* sözüne gelince, bu hece birleşmesi (Haploloji) dolayısıyla *tütünlük* 'tütün deliği' nden vücûde gelmiştir. *tütün* ile münasebeti kesildikten sonra, bu sözün *-n-* ile değişe bilen diğere seslerle yapılmış şekillerine de tesadüf olunmaktadır: *tünglük*, *tüngnük* (> *tünük* > *tünük*) ve K o y b. *tümtük* *tümdük*. Bu *-n-*: *-ng-* »değişmesini« biz meselâ *kongşu* < *konşu*, K a z a k. *kongsu*, Trk. Türk. *komşu*; *kunduz* > Ş o r. *kongdus*, Alt. *kumduş* 'larda görüyoruz. Bu bilhassa yabancı sözlerde dikkate değer, meselâ: M o n g. *khantar-* (K o w. 724 b) > Ç a g. *³kantar-* > Ş r k. Türk. *²kangtar-* 'dizgini eyer başlığı üzerine koymak (atın boynunu bir az arkaya tutması için)'; M o n g. *kündey*, *kündüy* (K o w. 5266 a) > T a r. *köntey*, fakat S a g. *köngde*, Alt. *köngdöy* 'boş, oyuk'.]

250. *kalık*. Krş. T T I Not 124. Fakat: demirden tavan arası (yahut dam)?

251. *kapuluk* *kapıl-*, *kapıl-*, **kapul-*'dan; *satlık* < **satıl-ık* gibi v. b. Krş. M u s é o n, 36 S. 178 Not ve *Uigurica III* 30₂₈: *iki közi soğluk t[eg]-lük*] 'her iki gözü kör' < **sokul-uk*; K u t. B i l. 79₇ 'de: *közi sok-lınur* ve L t. *sokur* maddesi.

252. *çeber*. Krş. Lt. ve *şæber*, *şeber*, Mong. *çeber* (Kow. 2118 b) 'den geçmiştir.

253. *kağul* = Kaşgari *kağıl* 'asmaı bağlamak için kullanılan taze söğüt dalları'. Krş. TT IV S. 448 Not 7: *berge* ve *kağal*, orada bir de *temirliĝ berge* = *tömürtü kağul*.

256. *kalaç* için Marquart'ın *Êrânşahr* 347 a 'daki toplamasını krş.

258. *yürümeyn*. Burada yine yeni şekillerden biri bulunmaktadır. Bu, Uyg. metinlerinde *yürumedin* şeklinde olurdu.

260. *tarlaĝu* < **tariĝla-ĝu*. Krş. diĝer taraftan Kaşgari ve Kut. Bil. 57₁₄ *tariĝlaĝ* 'tarla' < **tariĝla-ĝ*, buradan Çaĝ. *tarlaĝ*, Saĝ. *tarlaĝ*, Kom. *tarlov* (*tarlan*), Tob. Karaç. v. b. *tarlau* ve Trk. Türk. *tarla* 'tarla, işlenmiş toprak' v. b. kısaltılmıştır.

-iĝ-, -uĝ- düşmesi için misaller: *kuruĝsak* (Thomson, JRAS 1912, 225 a¹) > *kursak*, *korsak* ve Uyg. *katıĝlan-* = Çaĝ. Trk. Türk. *katlan-* (Lt. 299 ¹*katlan-* 4 ve ²*katlan-* 2 ve 3); krş. bir de Not 276 *billig* < *biliglig*.

261. *çürçet*. Krş. yukarıda Not 116.

261. *dedürür*, **te-tür-* = *titür-* (Kaşgari)'den, = *tit-* Anal. Index.

271. *nöker* 'maiyet' v. b. Krş. Mong. *nükür*, çklk. (cemi) *nüküt* 'camarades, compagnons, amis (arkadaş, yoldaş, dost)' (Kow. 700, 702);

Bury. *nökör* v. b. (Castrén 145 a). Yeni irancaya da geçmiştir. Bu söz acaba Mong. 'ca mıdır?

273. *kağatır* = *katır* (Kaşgari), Kaz. Tob. *kaçır*, Çaĝ. *haçir*, Tar. *hæçir*; krş. Le Coq, Spr. 90 c. *çatır* 'cadır' da -tı- > -çı- oluyor, Kaşgari bunu *çaçır* ve Oĝuz. *çaşır* şekillerini biliyor; Mong. *çaçar* (Kow. 2104), Manc. *çaçari*. Bu söz ne türkçe ne de irancadır. Acaba nereden geliyor?

274. *azlık*. Krş. Lt. I, 580. Kaz. 'cada meselâ *akça azlık kıldı* = *akça az boldı* deniliyor.

275. *yaşkı*. Yerdeğiştirme (Metathese), Karaç. 'daki *aşkı* gibi = *ahşı*, *yahşı*, KSz. X 85. Ebülğazi'da ise aynı yerde *yahşı çiber kişi* denilmektedir (Kut. Bil. S. XXXII.)

¹ Kut. Bil. 236 da, Kaşgarinin de bildiği, bu eski şekli buluyoruz: *tatiĝ bardı*, *uçtı kuruĝsak ödi* 'zevk gitti, kursak zamanı uçtu'.

276. *çosun* burada, tabii, *yosun* yerine gelmiş olabilir, R a q u e t t e, *Teyi Paşa* 65₁₅ 'te *yasun* 'dur. K o w. 2381 *yosun*, M a n c. *yoso*, y.-iran. *yûsûn*. Bu söz başka bir dilden geçmiş olmalıdır. Acaba nereden? *billig* yahut *billüg* 'ün *biliglig* yerine gelmiş olabildiğine göre, *çosun* ile bir sıfat ismi ifade edilmiş olması pek muhtemeldir; biz *tüzün* şeklini teklif ediyoruz. O zaman *barmaklığ* 'ta müstensihin okuyuş yanlışı olabilir: *barsaklığ* < *bağırsaklığ* 'marhametli' ¹. O halde ismin tam şekli: 'merhametli alicenap' oluyor; tabii, katî değildir!

Satırın sonunda yahut 277-nci satırın başında müstensih *kişi* ve *ya er* sözlerini unutmuştur.

277. *kağâ* (*kanka?*), S a g. v. b. *kangâ*, C a s t r é n 'de sadece *kağâ*; 278 'de bir çizgi fazla gibi geliyor.

287. *sen-ge*. Oğuz Kağanın sözü, eger *sen-ler-ge* okursak, 15 heceli 2 satıra bölünüyor. Bize öyle geliyor ki, hikâyeninin cereyanı da bunu böyle icap ettiriyor.

287. *bolğuluğ* burada *kağâ* önünde sıfat yerindedir.² Serbest tercüme şöyle olurdu: '*kağaluk* adını alabilinceye kadar, yaşayanların *kağâ kağâ* (sesile) ölüleri götürmesi ve araların yapılması (görünmesi, vücade gelmesi) lâzımdı.'

291. *şağam*. P e l l i o t 'ya göre = *şâm* 'Surya'!

295. *bellüg* < *belgülüg*, Trk. Türk. *bellü*, *belli* gibi vücade gelmiştir. Krş. Not 260.

295. *kündünki* 'cenuptaki'. Krş. A n a l. I n d e x : *kün* ve *öng*.

296. Bu, *baraka* şeklinde de okuna bilen, sözün daha çok *barkan* okunmasını tercih ediyoruz ve onda Kaşgari'deki *Barhan* sözünü görmek istiyoruz; cilt 1, 378₆ 'da deniliyor:

ثم المين ثلاث في الاصل: 1 — العيا في الشرق «تفجاج»، 2 — الوسطى «خطاي»، 3 — السفلى «برخان».

290 – 300-üncü satırlara Ebülğazi'de (K u t. B i l. I, S. XXXII) aşağıdakiler tekabül etmektedir: *andın song yürüp Hitaynı aldı, ve Çürçetni aldı, ve takı Tangkutnı aldı; Tangkutnı Tacikler Tübüt tirlen; andın song barıp Kara Hitaynı aldı, ol hem uluğ yurt bolur* (yani: bu da bü-

¹ K u t. B i l. 72₁₃ v. a., 75₁ v. a., 166₁₇, 167₂₅ 'lerden açıkça görüldüğü üzere, Uyg. *bağırsak* 'ın 'sadık' manası da vardır; krş. 85₆: *bağırsak kişiler tapuğsak bolur* 'sadık adamlar iyi hizmet ederler.'

² Krş. meselâ S u v. 100₇: *kşanti kılğuluğ yang* = 95₃: *kşanti kilmaklığ yang*; daha çok: *bilgülüg nomları*; Uigurica III 22₁₉: *ayağ kılğuluğ küç*.

yük bir yurttur). *kişisinin çirayı Hindu teg kara bolur*. Bu iki metnin karşılaştırılmasından *Barhan = Kara Hitay* olduğu çıkmıyor mu? Bu her iki yurt ahalisi vücudunun siyah rengine gelince, bunun ancak *Kara Hitay* 'deki *kara* sözünden ötürü gelmiş olması da muhtemeldir. Biz başka yerde *Barhan*, *-kan* adını gösteremiyoruz.

301. Eğer bizim yukardaki *Barkan* 'a ait olan izahımız doğru ise, *Masar = Mısır* olması pek te muhtemel değildir (Pelliot 304—1) — fakat eserimizin müellifinden her şey beklene bilir.

306. *sivinçler*, 307 'deki *kayğular* 'a göre tamamlanmıştır. 306-ncı satırdaki fiil iyi okunmuyor, 307 'de yırtılmıştır. 3 ve 370-inci satırlara göre okunmuş ve tamamlanmıştır.

309. *öy-ge* 'de, şüphesiz, iyelik eki bulunmalıdır, o halde *öyige* okunmalıdır.

310. *çaşkarun = 294 taşkarun*: $\text{ç-} < \text{t-}$, ilk hecenin son sesinden dolayı. Böylece *tüş* 'rüya' $>$ *çüş* (A. v. L e C o q, *Spr.* 90 a) v. b. oluyor. Babur 'a göre *Taşkent* için *Şaş* ve *Çaş* ta deniliyor (krş. Mrs. Beveridge, *Mem. of Bâbur*, I 13). *Çuvaş. t's'al* $<$ **çaş*, yani ön-ses sonsesten müteessir olmuş ve bu sonra *-l* olmuştur.

312. *moz*, *boz* yerine ; belki de *muz* 'buz' okunmalı?

314. *ukğuluğ. k* 'dan sonra bir çizgi fazladır.

314. *tüşimel*; *Uig.-Chin. WB.* (Klaproth 16 a) 'nazir, vekil'; Kow. 1912 b: *tüşi-* 'se pencher, s'accorder; compter sur (eğilmek, uyuşmak; güvenmek)' dan v. b. Buna yakın manada (**Mutemet*) olan bir ünvan da *inal* 'dır, *inan-* 'daki **ina-* 'dan, bundan *inanç* ve *inançu* yapılmıştır.

318. Önümüzdeki *ta* iran. *ta* '-a kadar, *ta* ' olmalıdır Fakat Ablativ (mefulün anh) ekinin iki kere konulmuş olması da düşünülmeyecek bir şey değildir. Krş. 3. *Turkolog. Brief* (Ungar. Jahrb. V, 393) 'teki *taşdndn* v. b. ve Turfan yazılarında *antada* yahut *muntada* v. b.

319. *tegen*, *-r-* 'ye benzeyen *-g-* ile ; krş. ss. 91, 246 *tegen* burada *tegen* yerine olmalıdır [Pelliot 345], yahut belki de artık *tigen*, yani *tî-gen* yerindedir.

323—27. *ay* 'dan *birdürsün* 'e kadar 4 kere 13 hece bulunmaktadır. Demek nazımdır.

324. *çaşğu*, vezin icabı, *çaşağu* yerine $<$ **yaşağu* $>$ B a l k a r. *zaşau* 'hayat'.

325. *türlük*, vezin icabı, *türüglük* yerine = *Ç a g. tiriklük* = *U y g. tiriglik*; *K o m. tirilik*, *K a r . L. tirlik*. Bizim *türlük* (krş. s. 171, 286 *tirig*) 'te yerine sebepleri belli olmıyan -ü- bulunmaktadır; krş. Önsöz. *tüzün* için, bunun diğer manaları da alınabilirdi: 'düz, mütecanis, asıl' v. b. gibi.

325. *negü* 'ne' için krş. meselâ *K ut. Bil. 48₂₅*: *ajunda negü bar ölüm-din katığ* 'dünyada ölümden daha zalim ne var'; *57₁₅, 64₇* v. b.

326. *kildür-*, manası için krş. *K a z. kitir-* ve *Trk. Türk. getir-* *Lt. II, 1376* ve *1564*. Bunun yerine şu şekiller de kullanılıyor: *tüşüm kildi* 'rüyam oldu, çıktı', *eytkening kildi* 'söylediğin oldu'.

326. *dala durur*. Biz *dala* 'da müstensihin bir hatasını görüyoruz: *tola* yerine. *turur* burada *yir* 'in sıfatıdır.

332. *mening* 'den önce yahut sonra bir de *oğlum* konulursa, 14 heceli iki satır oluyor. Sonra 12 heceli iki satır geliyor. O halde nazımdır.

352. *üçü* < *üç-i*, belki de = *üçö* < *üçegü*.

367. *buzuk*. Krş. *Marquart, Volkstum der Komanen 213 a.* Oğuz Kağan destanı haricinde bu isme hiç bir yerde tesadüf olunmuyor gibi.

371. *eliştür-*; krş. yukarda s. 352 *üleştür-*. Krş. *Proben VI 110 iliş-*, *178 ileş-*.

372. *aş-*. Krş. *L t. I 586*; *K ut. Bil. 59₃₃*: *sebinçin abınçın ajun el aş-a!* 'sevinç ve rahatta dünya kavimlerini geç'. Eger *eş-* okunursa (*K a ş-gari eş-* 'tırıs gitmek'), bu 373-4-üncü satırlara uymazdı! Tek heceli fiil her halde vezin zaruretidir.

375. *öte-*. Krş. *K ut. Bil. 59₃₁*: *ay elig muna men ötedim haking* 'ey Elig, bak. bu sana karşı olan kendi vazifemi yaptım'; aynı *62₁₈, 63₁₄₋₁₅* v. b.

Index

1— Yanında * işareti bulunan rakamlar sahife numaralarını, 2— düz rakamlar sözün geçtiği metnin satırını, 3— italik olanlar notlarda geçen sözleri, 4— kalın rakamlar izah olunan sözleri ve 5— üstlü rakamlar sahife yahut notlara ait haşiyelerde geçen sözleri gösterir.

- a-, -ağa- *8'**
abınç
sebinçin a.-m 372
aç- açmak
aç 254
a.-ğungdun song 255
közlerin a.-daçı 4
açkıç anahtar 251
açû
a. it- 132
adak ayak *6
a.-ı 12
a.-ıda 362, 366
a.-ığa 135
ud a.-ı teğ 12
adğır bk. *ayğır* *6
aduğ ayı *6, 33, 45, 45
a.-m al- 36
a. kögüzü teg 14
ağ-
a.-a 166¹
ağa büyük kardeş
a.-lar 331, 344
-ağa-, -a- *8
ağats bk. *ağaç*
küş a. 72
ağız ağız
a.-ı 6
a.-ığa 269; *a. bakım-*122
*a.-umğa bak-*109, 112
ağuj bk. *ağuz* *6²
ağuz ilk süt, ağız *6²
ah ah eyvah! 79
ahşı bk. *yahşı* 275
ajun
a.-da 325
a. el 372
ak ak
ap a. 231, 243
a. koyun 363
a. sakalluğ 312
a.-lar bulut 20
akça 274
al elâ 6, 6
al ön 71
a.-mdn 71, 71
al- almak
a.-aling 97
a.-ıp 120; *a. turur*
32, 36
a.-dı 29, 33, 40, 63,
64, 82, 83, 169, 170,
293, 296, 305, 309
a.-dılar 342, 350
alah
a.-bulah 237¹
a.-çalah 237¹
alak
a.-bulak 237
a.-malak 237
a. ma a. 237²
alan
a.-çalan 237¹
alpırgan- azap çekmek
a.-sar 4°
altun altın 181, 199, 263
a.-ı 299
a.-dın 249
a. kümüş 119
a. ya 316, 317, 341
a. tağuk 362
a. kağan 116, 116,
117
a.-kazuk 59
a.-luğ bilbağ 33
amirak dost
a. bol- 123
amtı şimdi 218
ana ana
a.-sıung 8
andın ondan 215
a. song 31, 43, 89, 102
147, 215, 288, 296,
330, 337, 347, 355,
370
ang /
anga ona 132, 181, 201,
253, 256
***anga-** < *ang-a-* /
angağ bk. *angağ* re-
sim, suret 1
a.-su 1, 44
angda- < *ong-la-* /
angla- < *ang-la-* /
***angu-** < *ang-u-* /
anguğ bk. *angağ* 1
a.-su 48
anı onu 39, 63, 78, 81,
82, 129, 204, 305
a.-sı 129
a.-sı 129
anla- < *ang-la-* /
anlar onlar
a.-ğa 283
a.-m 293
antağ öyle, o kadar 59
77, 165, 272, 303
antada 318
antakiya
a. ok 4
onung onun 1, 57, 74,
76, 207, 231, 232,
252, 275, 302, 305
306, 315, 361, 365,
a. birle 63, 82, 123
a. için 200, 232, 283
ap ak ap ak 231, 243
ara ara
a.-şıda 75
a.-sında 55,71
a.-larıda 162
ara-bozluk 226

arık bk. aruk *6²
 art art, arka
 a.-ların 152
 artık artık, fazla
 a.-rak 10
 aruk bk. arık *6²
 astur- astırmak
 a.-ıp 114
 aş çorba, aş 10
 a.-lar 92
 aş- aşmak 372
 a.-dum 372
 aşı- yemek
 a.-dılar 94, 94, 369
 aşı bk. yahşı, yakşı 275
 at at 275
 a.-ı 233
 aygır a. 228; a. a-ka
 226; a. a.-m 227
 241
 a.-larga min- 16
 at ad, isim 246, 287
 a.-ı 207, 232, 253, 276
 315
 a. koy- 67, 68, 69, 86
 87,88, 201, 256, 284
 at- atmak
 a.-dum 373
 a.-dı 212, 354
 a.-ung 346
 a.-up 112, 132, 132, 187
 çımad a. 132, 187
 sevinç a. 212
 ata ata, baba
 a.-m 183, 187
 a.-sığa 342, 350
 a.-mata 237²
 ataş ateş
 a. kızıl 6
 à. tüş- 81
 a.-luğ yarukluğ 57
 atla- yürümek 27
 a.-ng 219
 a.-dı 29, 29, 180, 303
 a.-p 133, 220, 291
 a.-r bol- 144
 a.-ğu tile- 132

atlan- bk. atla-
 a.-dı 29
 av av 17
 a.-ğa çık- 27
 a.-ğa kil- 70
 a.-nu tile- 333
 a. yir 100
 avla- avlamak
 *a.-a 15
 a.-ya 15; a. dur- 17
 a.-yı 15
 a.-yu 15
 *a.-y 15
 a.-mak tile- 26
 a.-ğuların song 340,
 348
 ay ay! 182, 245, 323
 324, 332, 344, 350
 372
 ay (isim) 68, 335, 339
 a. kağan 3
 ay ay
 kündün a.-dın 52, 52
 ay ay eyvah! 79, 143
 145, 213
 ayağ
 a. kılğuluğ küç 287¹
 aygır aygır *6, 373
 a. at 226, 227, 228,
 241
 ayt- demek, söylemek
 a.-dı 199, 213, 218
 244, 285, 332
 344, 352
 az az a.-lık 274, 274
 bağ bağ
 b.-luğ 188
 b.-luğ belliğ 189
 bağırsak 276¹
 b.-luğ 276
 bağla- bağlamak
 b.-dı 30, 34, 363, 366
 bel b. 188
 bak- bakmak itaat et-
 mek
 ağızumğa b.-ar turur
 balsa 110; a. b.-maz
 t. b. 112

yarlığka b.-madı 131
 bakın- bakınmak, itaat
 etmek
 ağıziğa b.-dı 122
 bakintur- bakındırmak,
 itaat ettirmek
 ağıziğa b.-dı 270
 baluk şehir
 b.-m 177, 178, 184
 186, 200
 b.-ka 176, 180
 b.-ları 126
 bandan bk. bandeng 92
 bandeng sıra 92, 92
 banting bk. bandeng 92
 bar var 19, 20, 22
 56, 58, 73, 117, 125
 158, 173, 207, 229
 231, 236, 252, 275
 296, 298, 313, 325
 bar- gitmek
 b.-ıp 296
 b.-ung 335, 337
 b.-tı (soğıp b.) 4
 b.-dılar 338, 339
 b.-maz irdi 129
 baraka bk. barkan 296
 barğu ganimet
 tirig b. 172, 279
 ölüğ b. 171, 272, 278
 b.-luğ yurt 297
 barhan bk. barkan 296
 barkan (isim) 296, 296
 301
 barmak (isim) ?
 b.-luğ 276; b. çosun bil-
 lig 276
 barsak bk. bağırsak
 b.-luğ 276
 bas- basmak, ezmek
 b.-dı 268, 294, 305
 b.-up 25; b.-ıp 114
 baş baş
 b.-ı 38,231.
 b.-m 39, 40, 43, 268
 b.-ıda 174, 278, 362
 365

b.-ında 57
b.-umnu 195
b.-ıng 108
b. çalınğu 108, 108
b.-lık 245
baş- bk. *baş-* 167
b.-tı 167
baş- yenmek 167
b.-dı 167, 267, 294
 304, 307
başır- bk. *paşır-* 108
başla- başlamak 167
b.-dı 11, 221
başlan- başlanmak
b.-dı 266
batuş batı
kün b.-ığaça 318
beden beden, vücut 14
b.-inüing 14
bedük, bk. *bedik*, *bidik*
 büyük
 22, 89, 140, 151
 155, 204, 248, 262
 359
b. yaman 23
bedükle- büyümek
b.-di 12
beg *bey* 207, 213, 214,
 236, 239, 242,
b.-lerge 95, 245
b.-lerni 220
uluğ ordu b. 208
uruz b. 173, 173, 174;
u. b.-ning oğulu 181
bek pek
b. çok 227
bel bk. *bil* bel
b.-lüg 188; *bağluğ b.*
 189
b. bağla- 188
belgü
b.-lüg 295
belgür- göstermek, be-
 lirtmek
b.-sün 288
belli 295
bellüg belli 295, 295
 311

ben ben
b.-ge 186, 186
bendegi
kemer b. 188
berge 253
temirliğ b. 253
berik muhkem
yakşı b. 176
berke bk. *birke* 24
beste
kemer b. 188
biçig *71
bidig bk. *bedük*, *bidük*
 büyük 236
bies bk. *pêş*, *peys* *8
bigü bk. *birgü* vergi,
 hediye 122, 195
b. bir- 195
yakşı b. birle 122
***bigü** bk. *birgü*, *bigü* 122
bil bk. *bel* bel
b.-leri 12, 13
bil- bilmek 238
b.-gülüg nom 287¹
bilbağ belbağı, kuşak
b.-ı birle 34
bile bk. *birle* ile *6, 373
bilge < *bil-ge* 238
bilig
b.-lig 260, 276
billig, *billüg* (isim) 276
barmaklığ, çosun b. 276
biltür- bildirmek, an-
 latmak
b.-dı 322
biltürgülük tebliğ
b.-de 105
b. biti- 104
bir bir 3, 19, 22, 24, 25
 27, 29, 33, 41, 49, 50
 52, 55, 57, 58, 69, 70
 71, 73, 74, 117, 125
 138, 141, 151, 153, 158
 159, 173, 204, 206, 208
 226, 229, 236, 248, 252
 257, 261, 262, 275, 277
 296, 297, 301, 313, 314

316, 341, 362, 363, 365
 366
bir- vermek
b.-emen 195, 376
b.-e turur 282
b.-di 326; *b.-ler* 342
 350
b.-ip 105, 142, 184, 194
 196; *b. yiber-* 105
çarlığ b. 96
balukm b. 184
bigü b. 196
söz b. 142
toy b. 90
eliştirüp b. 371
soyurkap b. 122
biregü
b.-ge 172
birgü bk. *bigü* 122, 195
birinçi birinci
b.-sigz 66, 85
birke ağır 24
b. emgek 24
birle bk. *bile* ile 24, 27
 28, 29, 30, 34, 38, 39
 40, 42, 64, 82, 122
 123, 132, 157, 160
 161, 202, 219, 244
 266, 267, 286, 290
birle- birleştirmek, kat-
 mak
b.-di 293
birtür - verdirmek
b.-süm 327
birük < *bir ök* 4
biti- yazmak
b.-di 104
bitil- yazılmak
b.-miş irdi 105
biz biz
b.-ge 98, 179, 186
b.-ning 190, 191
bod bk. *boy* 4
b.-ın 14
boda- doğum ızdırabı
 çekmek (?) 4
b.-dı 4
boğaz gebe 64

töl b. bol- 64, 83
bol- olmak 77
bol! 100
b.-ung 214, 355
b.-sun 98, 246, 295
 311, 345, 353
b. ğıl 101, 245
b.-sungıl 1, 99, 114,
 324, 325
b.-a men 106, 146, 189
 (226)
b.-a sen 144
b.-a turur 80
b.-ur erki 76
b.-dı 18, 31, 35, 65
 83, 124, 162, 164, 165
 167, 172, 274, 274, 303
b.-dum 97
b.-sa 46, 47, 110, 112
 172
b.-sam 108
b.-muş 191, 193
b.-up 136, 193, 194
b.-upda 242, 331
b.-updın 242, 242
b.-dukda 137, 222
b.-ğumdın 333
b.-ğuluğ 287, 287
amırak b. 124
at b. 287
az b. 274
azlık b. 274
çang ırte b. 137
igit b. 18
ırte b. 31, 35
kağan b. 97
karı b. 333
kayğu b. 164
şük b. 136
tang ırte b. 222
töl boğaz b. 65, 83
tusu b. 172
uruşğu b. 162
bakar turur b. 110
bakmaz turur b. 112
buçurmuş b. 194
bolmuş b. 193
boy bk. *bod* 4

boyan (*buyan*) 98
boz bk. *moz* 312
böri kurt 141
b.-ning 152
irkek b. 141, 151, 156
 217, 223, 258, 290
kök b. 99, 218
b. belleri teg 13
bu bu 18, 19, 26, 72,
 115, 155, 183, 209,
 248, 276, 289, 317, 319
bunda 20, 21
***bucur** bk. *buyur-* 194
buçur- bk. *buyur-* bu-
 yurmak 194
b.-muş (*birip b.*) 194
budin oku : *bod-ı-n* 14
buğu geyik 29, 29, 45
 45
b.-n 29, 32
bulak
alak b. 237
bulanğ
çalang b. 237 ; ç.
b.-dın 237
bulung tarıf, cihet
küündiinki b.-da 295
bulut
aklar b. 20
karalar b. 20
burgacık
kargacık b. 237
buyan (*boyan*) 98, 99
buyur- bk. *buçur-* 194
buz- bozmak
b.-ğluğ kıl- 344
buzag buzağı
b.-ları 263
buzuk (isim) 367
b.-lar 367
büdi- 4
-c-, -ş- 194
-c-, -y-, -ç- 194
câr 90
carla- 90
cay bk. *yay* *81
cida 22
cilbirge- 136^l

cirmüsün 4
cüley 136^l
-ç-, -y-, -c- 194
çâ bk. *yağa* *8
çabuçak 72
çabuçacık 72
çabuk 72
çaçar 273
çaçari 273
çaçır 273
çak çağ, zaman
ç.-da 19, 115
tang ırte ç.-da 31, 36
çak- çakmak? (gazaba
 gelmek) 112
çımad ç.-ıp 113
çakır- çağırmaq
çarlap ç.-dı 358
kuriltay ç.-dı 357
çal yele 140
kök ç.-luğ 140, 150
 155, 217 258, 289
çal-
ç. başıng 108
çalang
ç. bulang 237, 237
çalbar- yalvarmaq
tengrini ç.-ğuda irdi 50
çalış-
baş ç.-tı 108
çalğuz bk. *yalğuz* 56, 73
çalun- eğmek, itaat
 etmek
baş. ç. 108
baş ç.-ğuluk tile- 108
çamat bk. *çımad* 112
çan yan
ç.-ıda 312
çang bk. *tang tan* 136
ç. ırte bol- 136
çangak bk. *yangak, yak*
 yan, taraf 124
ong ç.-da 116
çang ç.-ıda 124
çap- yapmak 136
kanga ç.-dı 277; *k.-lar*
ç.-lar 281

- çap-** bk. *tap-* bulmak
ç.-dılar 342, 350
çaptur- yaptırmak
ç.-dı 92
çarla- bağırarak, seslenmek
ç.-p 91; *ç. çakır-* 358;
ç. kültür- 332
çarlığ ç. 90
çarlığ, çarluğ yarlık,
emir 90, 188, 189
ç. bir- 96
ç. çarla- 90
ç. çumşa- 103
ç. kıl- 254
ç.-ın sakla- 128
sening ç.-ınga 188
sendin ç. 188
çaruk bk. *yarık* ışık 139
ç.-dın 139
çaş 310
çaşa-
ç.-ğu 324
çaşgu bk. *çaşa-* 324, 324
çaşır 273
çaşkarun bk. *taşkarun*
310, 310
çatır 273
çeber becerikli 252, 252
274, 276
çeçire- 136
çek- çekmek, toplamak
çerig ç.-ip 113
emgek ç.-ip 235
çer bk. *yer* *8
çerig çeri, asker 132,
156, 161, 219, 202
ç.-i 126
ç.-ige 271
ç.-ide 275
ç.-ning 149, 224
ç.-de 206, 235, 252
ç.-lerning 161
ç. çek- 113
çibıcık 72
çibık 72
çıbyan bk. *çubuyan* 93
çıda kargı 27, 27, 39
160, 373
ç.-ın 45
ç.-lar 99
çığay felâket
köp ç. emgek 235
çık- çıkmak *8, 27
ç.-dı 141; *ağga ç.* 27
ç.-maz turur men 196
çıl = *yıl* *8
çımad bk. *çamat* gazap
112, 187
ç. at- 131
ç. çak- 112
çırağı bk. *çıray*, yüz
çehre *8, 5
önglüki ç. 5, 300
çıray bk. *çırağı* 5
ç.-ı 5, 296
çirla- bk. *çarla-* 90
çi-, **ti-** 136
çiber bk. *çeber* 275
çiçire- bk. *titire-* 136
çirla- bk. *çarla-* 90
çok çok 227
bek ç. 227
çokur alaca 226
ç.-dın aygır at 226
çol bk. *yol* yol
ç.-da 228, 241, 349
çong sol 124
ç. yakıda 363
ç. yakdu 368
ç. çangakıda 124
çopçu bk. *topçu* 136
çosun (isim) 276
barmaklığ ç. belliğ 276
çubuk çubuk
talning ç.-ı 30
çubuyan bk. *çıbyan*
tallı 93
ç.-lar 93
çumşa- bk. *yumşa-* yol-
lamak
çarlığ ç.-dı 104
çürek yürek
ç.-ige atas tüş- 81
çürçe bk. *türçe*
- ç. tokta!* 124
çürçet (isim) 116, 261
261, 269
ç.-ni 296
ç. kağan 268; *ç. k.-ı* 264
çürüğü yürüyüş
ç.-de soğurguda 238
çüş bk. *tüş* 310
d-, **y-** 136¹
-d-, **-d.-**, **-y-** *7
-dan-, **-den**, **-dın** v. b. *7
52
-dar, **-lar** 5
-de, **-dö** *7²
deli 136¹
-den, **-dan**, **-dın** v. b. *7
52
den > *dend* 22
-dı, **-m** 5
-dın, **-din**, **-dan** v. b.
*7, 52
dorogho bk. *torokon*
136¹
dost dost
d.-ları 305
d.-larumın 374
d. tut- 111
d.-luk 201; *d.-dın* 196
d.-luk kıl- 123
-dö, **-de** *7²
döl 64
d. al- 64,
d. döş- 64
dul 64
dulduz bk. *yulduz* 124
duşman düşman
d.-ları 306
d.-larm 374
d. tut- 113
duva 166¹
düley 136¹
-dün, **-dın**, **-din**, **-dan**
v. b. 52
dünye 172
düz- bk. *yüz-* 136¹

e : i 3¹
eb bk. *ev* 166
ed.er bk. *eyer* 166¹
edgü 76
eger bk. *eyer* 166¹
***eier** bk. *eyer* 166¹
el bk. *il, yil*
ajun e. 372
elig 375
eliştür- üleştirmek 371
e.-üp bir- 371
emge 24
emgek eziyet 24, 235
birke e. 24
çığay e. 235
e.-intin oz- 4
e.-lig karangğu 4
emgen 24
emgez 24
er bk. *ir, yir* 25, 276
er-
içlig e.-ip 4
erdini bk. *irdini mü-*
cevher 247
e.-ler 120; *e.-i* 264
***eri-** 25
erig 25
erki 76
eski
e. püskü 237²
eş- 372
eşek
e. meşek 237²
et et
yig e. 10
et-
e.-üp 112, 132
sevinç e. 132
***eli, eai** 166
ev bk. *eb*
e.-i 166
eyer bk. *ed.er, eger* 166¹
eyt-
e.-kening kildi 326

-ğ, -g, -k *7
-ğil bk. *-kil*

-sunğil 1
-ğuluğ (*uk-, bol-, kil-*)
bk. *-güliğ* 53, 76
287, 308, 314
-g, -ğ, -k *7
getir- 326
«gerilmiş şekil» *8
gine 3
givir- 166¹
-gülüg (*bel-*) bk. *-ğuluğ*
295

haçır bk. *kaçır, heçir*
273
hadagalâ- 129
hadaglâ- 129
haking 375
heçir bk. *haçır, ka-*
çır 273
hıtay
h.-m 296
hindu 296
hizmet
h.-inize 188
hoşna 15

-i-, -u- *7
-iğ, -ig *7
-iğ-, -uğ- 260
iğaç bk. *yığaç, ağaç* 71
ı.-lar 210; *ı.-da* 211
ı.-m 361, 364
ı.-ungnung uruğı 192
ı.-nung kabuçakı 72; *ı.*
tübi 37
ı.-ka bağla- 30
iğla- ağlamak
ı.-ya 15; *ı. tur-* 62
ı.-sa 61
iğlağur- ağlatmak
ı.-dum 374
***ına-** 314
inal 314
inan 314
inanç 314
inançu 314
ısığ 297
ısır- 238
ısıt- 238

i : e 3¹
***ib** 166
iç iç, karın
i-ige 234
i.-inde 22
i.-lig er- 4; *i. uzun*
tonluğ 4
iç- içmek
i.-ip 9
i.-medi 10
i.-diler 94, 370
içegü bağırsak
i.-sin 41
-ig, -iğ *7
igit yiğit 18
i.-ning 197
iki 251
ikinci ikinci *6, 67
i.-sige 67, 86
ikinti 67
il bk. *yil* halk
i. kün 23, 262, 269
271, 280, 357
i. küni 265
i. künge 90
i. künni 25
i. künin 169
i. künlerge 95
i. künlerni 220
i. künlerning 163
ı. künlerning 299
ilçi elçi
i. yumşa- 118
i.-lerige bir- 104
ileş- 371
ilgerü ileri 215, 215
i. kit- 225, 247, 256
iliş- 371
inçe 77
inçkü
i.-lüğ yaruk yula 4
ini küçük kardeş
i.-ler 353; *-ni* 331
ir bk. *yir er* 25, 208
çeber i. 252
onga i. 239
kakız i. 236
ir- imek, olmak

i.-di 6, 8, 14, 15, 16
 17, 19, 20, 21, 23
 24, 26, 54, 56, 57
 58, 59, 60, 73, 74
 75, 77, 78, 106, 117
 125, 128, 129, 142
 158, 173, 174, 207
 208, 227, 228, 230
 236, 238, 239, 243
 249, 251, 252, 253
 261, 262, 275, 276
 302, 313, 314, 315
 319
irdiler irdi 7, 126, 127
 153, 250, 264, 283
irür mü 188
atup irse 187
basup irdi 25
irdini bk. *erdini müceve-*
her
i.-leri 299
**iri-* 25
iriz cesur
i. kakız 25, 25
irkek erkek
i. böri 141, 151, 156
 217, 223, 258, 290
i. oğul 4, 66, 85
irte erte, sabah 242, 331
tang i. 222
tang i. çakta 31, 35
i. bol- 31, 35
issir- 238
issit- 238
iş
i.-ke tut- 129
it-
açû i. 132
itil (isim) 203
i.-ning 205
i. müren 157, 158, 165
itir- 238
itit- 238
ivi 166
**iAi* 166
**iAü* 166
 -k, -ğ, -g *7

kabat bk. *kat* *8
kabucak 72
kabuçak 72
k.-mda 72
kabuk 72
**k.-liğ (> köktü)* 72
kabur
**k. kabur* 237
kabuş 72
**kabuz* 72
kaç- kaçmak
k.-dı 168, 304
yitü k.-dı 229
k.-ıp kit- 234
kaçır 273
kadağa 129
kadağala- 129
kadağla- bk. *katağla-*
 129
artların k.-p 152
k.-ğu bar- 128
k.-ğu kerek 177, 185
kadakla- 129
k.-ğu 129
kağal 253
kağan kağan, han 97
 117, 125, 301
k.-ı 301
k.-um 183, 323, 324
k.-nung 125
ay k. 3
altun k. 116, 116, 118
çürçet k. 264, 268
mâsar k. 304
oğuz k. 50, 54, 62, 70
 80, 89, 95, 103, 118
 131, 142, 147, 168
 180, 197, 204, 212
 216, 218, 223, 226
 233, 234, 241, 259
 265, 267, 270, 274
 284, 302, 304, 307
 311, 322, 328, 343
 351, 356, 359, 370
uyğurning k.-ı 106
urum k. 127, 167, 168
 172
irning tört buluugi-
ning k.-ı 107

kağanluk kağanlık, han-
lık
k.-ın al- 169
kağar kar *8, 243, 245
k.-dın sar'ın- 243
kağarlık (isim) 246
kağatır katır *8, 273
 273
kağıl 253
kağız 25
kağuk 72
kağul (isim) 253
tömürtü k. 253, 253
kak- 25
kakız cesur, kahraman
k. ir 236
iriz k. 25, 26
k.-lukum 334
kal- kalmak
kal! 254
k.-madı 63
k.-masın 294, 310
kalaç (isim) 256, 256
kalık çatı (?) 250, 254
k.-ları 250
kalkan kalkan 28, 28, 98
k.-ın 38
kalkang 28
kamağ hep, baştan aşağı
k.-ı 14, 280
kamuğ 172
kanga 277
kangâ 277
kağâ araba 277, 277
 278, 281
k.-lar 281, 284
kağâ 287
k. k. 282, 285
kağâ (isim) 284
kağaluğ (isim) 286
kantar- > kangtar- 249
kap
k. kara 300
kapıl- 251
**kapul-* 251
kapuluk kapalı 251, 251
kâr *8, 243
kara kara 7, 29 6

k. koyun 366
k. lutay 296
k. tağ 159
k.-lar bulut 20
kap k. 300
karak
kuru k. 45
karanggu karanlık
emgeklig k.-ğ 4
k.-luk 51
karğacık
k. burğacık 237
karı ihtiyar 333
karılık 245
karılığaç 245
***karıl-uk** 245
karlağaç 245
karlığaç 245
karluğ 245
karluğaç 245
karluk 245
karşu karşı
k. kil- 265
kart ihtiyar
k. kişi 313
karındaş kardeş
k.-ı 173
kaş kaş
k.-ları 6
kat bk. *kabat* *8
kat bk. *kıyand(kat)* 22
katağla- bk. *kadağla-*
 152, 177
katığ 325
katığlan- 260
katır 273
katlan- 260
kavık 72
kavuk 72
kazuk kazık
altın k. 59
kayu 4
kaygu kaygı 161, 164
k.-lar 306; *k. tap-* 307
keç- geçmek
k.-di 212
k.-erbiz 206
keçe bk. *kiçe*

k.-lerdin song 18, 65
kel- gelmek
k.-di 32, 51, 92, 135
 203
k.-ip 38, 41
k.-gil 179, 187
kemer
k. bendegi 188
k. beste 188
***ken-** 3
kene bk. *kine* 3, 3, 37
 40, 49, 69, 102, 115
 146, 202, 216, 248
 257, 289, 294, 310
 347, 355
kerek gerek
bolsam k. turur 108
kadağlağı k. turur
 177, 185
kes- kesmek
k.-di 40, 43, 211, 269
kıand, kıyand 22
kıdığ 158
kıdığ 158
kıl- yapmak, etmek, kıl-
 mak
k.-ur men 115
k.-dı 123, 202, 254
 274, 330, 344
k.-ğuluğ 76; *kşanti k.*
. yang 287¹
k. k.-maklığ yang
 287¹
azlık k. 274
buzğuluğ k. 344
çarlığ k. 254
ögütüğe köre k. 330
dostluk k. 123, 202
-kıl, -ğıl bk. *-sunğıl* 1
tutkil 129
kılıç kılıç 28, 40, 116, 266
kılınç 76
kımız bk. *kumuz* 93
kıp
k. kızıl 166
kıpçak (isim) 214
kırık kırk 11, 91, 92
 133, 361, 364, 369

kıti 158
kıyand(kat) gergedan
 22, 22 26, 32, 36,
 37, 39 41, 46, 48
kız kız 55, 57, 59, 73, 74
kız 120
k. yakut taş 120
kızıl kızıl
ataş k. 6
kıp k. 166
kiang 22
kici 194
kiçe bk. *keçe* 369
kik av 16, 16, 21, 24
k.-ler 298, 340, 348
kilgenler k. 21
kil- gelmek
k.-e başla- 11
k.-ip 358
kil! 255
k.-di 36; *k.-ler* 266
k.-genler kik 20, 20
kiltür- getirmek 326
k.-di 241, 332
k.- gil 220
k.-sün 326
k.-mekke 273
çarlap k. 332
kim 4, 32, 36, 41, 44, 54
 60, 78, 96, 106, 107
 109, 111, 143, 149
 165, 177, 182, 184
 199, 205, 209, 218
 223, 244, 254, 272
 285, 295, 310, 311
 323, 332, 344, 353
 371
kine bk. *kene yine* 3, 33
kingeş- müşavere et-
 mek 246
k.-diler 91
k.-ip 358
kir- girmek
k.-di 139, 239
kirgür- 166¹
kiş samur

k. yağrı 13
kişi *kişi*, adam 194, 275
 276
k.-ning 296
çeber k. 275
iris kakız k. 26
kart k. 313
kit- gitmek
k.-e tur- 320
k.-di 30, 34, 40, 48
 63, 70, 81, 133, 148
 215, 225, 229, 234
 247, 257, 288, 291
 305, 309
k.-diler 279
avğa k. 70
ilgerü k. 225, 247, 257
kaçıp k. 234
usı k. 81
kitir- 326
kivür- 166¹
kod- *6
kod! 129
koğuk 72
***koğul-ak** 53
koğulğu parlak
k.-luğrak 53, 53
koğuş 72
koğuz 72
kökti 72
kölak 53
komşu 249
kon 72¹
konşı > *kongşu* 249
korsak 260
koruk- korkmak
k.-maz turur 237
koşni 15
kouk 72
kou-li-kan 102
kous 72
ko'uş 72
kovuk 72
koy
k. moy 237²
koy- koymak
k.-dı 278, 279, 362, 365
at k.-dı 201, 256

at k.-dılar 67, 68, 69,
 86, 87, 88, 284
koyun koyun
ak k. 363
kara k.-nı 366
kögüz göğüs
k.-ü 13, 14
k.-ündün 9
k.-lerin soğıt- 4
k.-kiyesi soğıp 4
kök gök
k.-dün 51
k.-keçe 346
k. tengri 60, 61, 325
 375
kök (isim) 86, 336, 347
kök gök, mavi 5, 101
k.-dün k.-rek 75
k. böri 99, 217
k. çalluğ 140, 150
 155, 217, 258, 289
k. yaruk 52
k. tülüklüg 139, 150,
 154, 216, 257, 289
köl göl 6
k. arasında 71
köngde 249
köngdöy 249
köngül gönül
k.-iim 333
k.-leride 163
köntey 249
köp çok 20, 181, 199
 235, 247, 263, 263
 264, 292, 297, 298
 299, 306, 340, 348
 372, 373
k. köp 21, 126
k. soğuk 242
k. telim 119, 120, 162
 164, 171, 209
k. uluğ 170
kör- görmek
k.-di 32, 36, 41, 54
 72, 148, 198, 204
 209, 217, 223, 248
 285, 317, 329
k.-diler 280

k.-düm 372
k.-se 78
k.-genin 321
k.-dükde 63, 81
yakşı k. 198
ögütüğe k.-e kıl- 330
körgür- göstermek
k.-ürmen 221
körük güzel
k.-lüg 56, 60, 77
k.-lüğrek 8
yakşı k.-lüg 74
köz göz 6
k.-i 251; *k.-ü* 4, 75
k.-leri 6
k.-ü yarı- 4, 4
k.-din yit- 228
k.-lerin aç- 4
k.-kiyesi yarı- 4
kşanti
k. kulğuluğ yang 287¹
k. kilmaklığ yang 287¹
kubur
kabur k. 237
kuduğ 158
k.-ıda 158
kugaş, kuğaş *8
kulaç kulaç 361, 364
kulan 22, 100
kumdus 249
kumuz bk. *kımız* 79
k. bol- 80
kunduz > *kungdus* 249
kuriltay kurultay 356
kurikan çadır 102, 102
k. tüşkür- 259; *k.-nı t.*
 135
k.-nı türtür- 148
k.-ığa 138
kurlan- 79
kursak 260
kuru
k. pas (> baş) 4⁵
k. karak (= kör) 4⁵
kuruğsak 260
kuş kuş *8
k.-lar 340, 348; *-ı* 298
uçkanlar k. 21

küş
k. ağats 72
kut saadet
k.-umnu 195
k.-ung 191
k.-ıbiz 190
ku'ük 72
k'u'ük 72
k'u'üş 72
kül- gülmek
k.-e tur- 61
k.-di 198, 212, 244
 285, 343, 351
k.-se 60
kültür- güldürmek
k.-düm 375
kümüş gümüş 182
k.-i 299
k.-dün 250
k.-leri 263
k. ok 317, 320, 349
k. tağuk 365
altın k. 119
kün güneş 101
k. teg 138
k.-dün aydın 52
k. toğışı 318
k. batışı 318
k.-düinki 295, 295
kün gün 69, 257, 295
 316, 369
k.-dün song 11, 134
 240
k.-lerdin sorg 17, 65
 83, 154
k.-lerdin bir k. 3, 3
k.-lerde bir k. 26, 27
 49, 315
kün bk. *il kün* halk
yil k. 23
kün (isim) 67, 334, 339
***küt** 15
küte 15
küte- gütmek 15
k.-ye 15; *k. tur-* 15
kütçi 15
kyang (*rkyan*) 22
-lar, -dar 5

ma ve 246
malak
alak m. 237
masar (isim) 301, 301
 304
men ben 96, 106, 145
 194, 221, 226, 372
 374, 375, 375
-men 109, 109, 113
 115, 130, 146
m.-ge 183, 186, 199
m.-ing 109, 332, 332
 334
m.-üing 188
m.-ning 182
meng ben
m.-i 58
mengle-
m.-p 246, 246
mengüle-
m.-p 246
min- binmek
m.-e tur- 16, 226
misir 301
mive 166¹
moz boz, kır 312
m. saçluğ 312
möge, möge 166¹
munga 261
muni bunu 129, 129
m. kör- 280
m. teg 129
m.-sın 129
munlar bunlar 281
munda burada 157, 213
 229, 245, 245, 254
 264, 274, 298
mundın bundan 9, 215
 234, 256
m. song 2
m.-dün 269; *m. song*
 35
muntada 318
muz buz 230, 312
m. tay 134, 134
m. tağ 134, 232, 233
 241
m. tau 134

müren ırmak 101, 204
 204
m.-ler 20
m.-ge 203
tering m. 175
itil m. 157, *i. m.-ning*
 158, 165
m. osuği teg 76
-n- *7
-n- : -ng- 249
nayza, neyze 27
ne
n. türlüg 76
neçe bir kaç 154
neçen > *neçend* 22
neçük nasıl 206
negü 325, 325
neme eşya 308
nepsiki *peri* 7, 7
neyze, nayza 27
-nd < -ng 22
-nı, -dı 5.
-ning, -ding 5
nivasiki 7
nom
bilgüliüg n.-ları 287¹
nöker maiyet 271
n.-ler-ige 271
n.-lerin 357
n.-larning 279
nökör 271
nükür 271
nüküt 271
obruk
o. subruk 237
oğul oğul 8
o.-un 174
o.-um 332
o.-lar 372
o.-larığa 371
irkek o. 4; *i. o.-ı*
toğur- 66, 85
oşul o.-nung 5
uruz begning o.-ı 181
oğuz ilk süt, ağız *6
o.-m iç- 9

oğuz (isim) 38, 143, 145
156, 219, 304
o. kağan 25, 50, 54
62, 70, 80, 89, 94
103, 131, 147, 167
168, 179, 197, 202
204, 212, 216, 218
223, 225, 233, 234
240, 242, 259, 267
270, 284, 302, 303
307, 328, 343, 351
356, 358, 370
o. kağanğa 118, 121
141, 265, 322
o. kağanıng 127, 137
274, 311
ok ok *6¹, 42, 160, 373
o.-m 354
o.-lar 266, 353, 354
o.-m 346, 351
ya o. 28; *ya o.-um* 47
kümüş o. 317, 320;
k. o.-m 349
ol o 4, 139, 152, 174,
242, 296
oltur- oturmak
o.-dı 367, 368; *-lar* 358
o. ur irdi 56, 73
on 124
ön *8
ond < *on* 22
ong sağ
o. çangakda 116
o. yakda 367; *o. ya-*
kıda 360
ong 124
ong- 238
onga dayanıklı 238
o. ir 238
ordu ordugâh, saray
o. ğa 255
o.-sığu 170
bedük o. 359
ordu beg (isim)
uluğ o. b. 207
orman orman 100
o. içinde 22

uluğ o. 19
örük *6²
ös *6²
osuğ 76
o.-ı 76
yang o. 76
müren o.-ı 76
o.-luğ 76
oşu o 37
oşul bu, o 5, 8, 22, 59
109, 127, 141, 180
210, 227, 239, 301
ous *6²
ovuz *6²
oyna- oynamak
o.-dı 12
oz-
emgekintin o.-up 4

ö- 238
öb (öp) 166
ög 166
öge 238
ögüt ögüt
ö.-ün 329
ö.-üğe 330
ögüz dere
ö.-ler 20
öl- ölmek
ö.-lerbiz 79
öldür- öldürmek
ö.-dı 40, 43, 46, 47
268
ölüg ölü
ö.-ni 286
ö. barğu 171, 272, 277
ölüm ölüm
ö.-din 325
öm 166
ön- 238
öng 295
önge 238
önglük yüz, çehre
ö.-i çırağı 5, 300
öp (öb) 166
öte- 375
ö.-düm 375; *ö.-dim* 375

*öLü 166
öv 166
öy ev 166, 248
ö.-ge 309
ö.-ige 309 ; *yurtığa ö.*
309
ö.-nüng 248
öz kendi 269, 293
öze
ö. üstünde 230

pan-teng bk. *bandeng* 92
pas (> *baş*) 4⁵
pazır- bk. *basır-* 108
pêlting 92
perge 24
perig 122
perü 122
peş *8
peyš *8
pos 4
*poz 4
putşik (*biçig*) *7¹

-r («yanlış» -r) *8¹
-rak, -rek bk. *-riik* 8
10, 53, 75
rkyan (*kyang*) 22
-rük bk. *-rak, -rek* 8

sâ *8
saç saç
s.-ı 76
s.-ları 6
moz s.-luğ 312
sağlıcak 72
sağlık 72
sakal sakal
ak s.-luğ 312
sakla- korumak 128
s.-p 179, 187, 200
çarlığın s.-maz irdi
128
saklap (isim) 201
sana- saymak
s.-ğuluğsız nemeler
308

sanla- 128
 sarı yan, taraf 103
 lang s.-ğa 335, 338;
 tün s. 336, 339;
 tört s. 103
 sarkı 103
 sar'un 243
 s.-muş 243
 *satılık 251
 satlık 251
 *savla- 166
 sebin- 166¹
 sebinç
 s.-in abınçın 372
 sen bk. *sin* sen 144
 178, 183, 185, 193
 213, 213, 245, 254
 s.-ge 193, 194, 221, 246
 287, 323, 324
 s.-ning 190, 192; *-ing*
 188
 s.-din 188
 s.-ler 96, 335, 336
 355; *-ning* 345, 353
 -ge 376
 s.-der 96
 sev-. bk. *siv-* sevmek
 s.-di 63, 82
 sevin- bk. *sivin-* sevin-
 mek 166¹
 s.-di 225
 sevinç bk. *sivinç* se-
 vinç 2, 212
 s. et. 132
 sevün- bk. *sevin.* 166¹
 seyt
 s.-lerdin 226
 sıda 27
 sıgun *7¹ 29
 sındı (isim) 290
 singar 103
 s.-kı 103
 sivin- 238
 *sibin- 166¹
 sipsinggir bk. *singir*
 166
 sin bk. *sen* sen

s.-ler 96; *-ge* 96;
 -din 108
 singir s. *sipsinggir* 166
 sip bk. *singir*
 s.singgir 166, 166
 siré 91
 sirek
 s. mirek 237²
 siv- bk. *sev-* sevmek
 s.-iyür 227, 227
 s.-iyor 227
 sivin- bk. *sevin-* sevin-
 mek
 s.-di 198, 343, 351
 sivinç bk. *sevinç* 244
 370
 s.-ler 306; *s. tap-* 306
 siz bk. *sen* 96
 s.-ler 96
 sô 238
 soğı- 238
 s.-p bar- 4
 soğit-
 s.-da 4
 *soğla- 166
 soğluk
 s. teglük 251
 soğu- 238
 soğuk soğuk 242, 242
 s.-dın 231
 soğur- vuruşmak 238
 çürügüde s.-ğuda 238
 soğut- 238
 soklin-
 s.-ur 251
 *sokuluk 251
 sol 124
 son 124
 son- 238
 song son-a 124
 andın s. 31, 44, 89
 102, 147, 215, 288
 296, 331, 337, 347
 356, 370
 mundın s. 2, 35
 kündün s. 134, 240;-
 lerdin s. 18, 65, 84
 154

keçelerdin s. 18, 65, 84
avlağulardın s. 341
 349
açğungdın s. 255
uykudın s. 321
urışğulardın s. 178
 186, 270
tokuşğudın s. 292
toydın s. 94
 sor- *8
 sout- 238
 sovu- 238
 sovut- 238
 *soyla- 166
 soyurka- takdim etmek,
 bağışlamak 121
 s.-dı 247
 s.-p bir- 121
 soyurkal soyurğal 121
 söğle- 166
 söle- 166
 söyün- 166¹
 söyle- 166
 söz söz
 s.-ni 129, 129
 s.-ün 198, 329
 s. bir- 142, 282
 sözle- 166
 sû- 238
 sub 166
 subrik
 obrik s. 237
 suğ 166
 s.-ı 166, 166; *dın* 205
 sug, suğ 166
 sugun *7¹
 sün- 238
 -sungıl bk. *-ğıl, -kıl* 1
 *suuı 166
 suvı, suvu 166
 suvir- *8
 süğün 166¹
 sün- < *süyün-* 166¹
 süngü 27
 süngük 27
 sürme şarap 10
 türlüg s.-ler 93

süt süt
s.-din 79, 79
 süyün- 166¹

-ş-, -c- 194
 şağam bk. şâm 291, 291
 şâm 291
 şaş- şaşmak
ş.-dılar 280
 şeber 252
 şine masa 91, 91
 şiré 91
 şirege 91
 şul şu 29
 şungkar ala doğan 41,46
ş.-m 43
ş.-mung 44
 şük sakın, sessiz
ş.bol- 136

ta ta 318, 318
 tabırak 114
 tacik
t.-ler 296
 tağ dağ 229
muz t. 232, 233; m.
t.-larda 242
kara t. 159
t. başıda 174
t. adaki 135
t.-largâ 239
 tağ (isim) 87, 336, 347
 tağam bk. tam duvar
 *8 249
öynüng t.-i 249
 tağuk tavık
altun t. 362
kümüş t. 365
 tağurak derhal, çabuk
 114
t. bas- 114
 takı yine, ve, dahi 2,
 3, 28, 48, 96, 97,101,
 143, 156, 176, 178,
 182, 184, 185, 198,
 205, 213, 215, 230,
 249, 259, 281, 285,
 290, 296, 319, 323,

332, 338, 343, 344,
 351, 352, 371
 tal dal
t.-lar 209
t.-mung 29
 tala bk. tala dolu,
 bütün
t. turur yin 326, 326
 talay taluy denir 101,
 158
 tam bk. tağam 249
 tamğa damga 98, 98
t.-m kadakla- 129
 tamtur-
t.-daçı 4
 tamuk *6²
 tang bk. çang 136
t. irte 222; *t. i. çakda*
 31, 35
t. sarığa 335, 338
 tangğut (isim) 290
 tangkut 296
 tap istek. suç 188
t. um 188
 tap- bulmak 136
t.-dı 306
kayğular t.-dı 307;
sivinç t.-lar 3,370
 tapık bk. topuk ön
t.-ıda 159
 tapuğsak 276
 tapuk bk. tapık ön 145
t.-mda 145
t.-larıda 149, 224
t.-unğlarğa 145
 tarançı (isim)
t.-diu 226
 *tanğla-
t.-ğ 260
 **t.-ğu* 260
 tarıt- çekmek
t.-dılar 279
 *tarıt- 110
 tarıtığ 110
t. tart- 110
 tarıtku 110
 tarkar-
t.-daçı 4

tarla 260
 tarlağ 260
 tarlağı 260
t.-sız 260
 tarlag 260
 tarlau 260
 tarlau 260
 tarlov 260
 tart- kabul etmek 110
altun kümüş t.-ıp 119
tarıtığ t.-ıp 111
 tartığ 110
 tartik 110
 tartü 110
 tartuk 110
 taşdndn 318
 taşkanın bk. çaşkanın
 294, 310
 taşık- 27
 taşkend 310
 tatiğ 93
 *taurak 114
 tavrak 114
 tay bk. tau dağ
muz t. 134, 134
 te- bk. ti- demek
t.-p 79, 115, 130
t.-di 44, 96, 143, 177,
 182, 184, 205, 323,
 371
t.-p tedi (ler) 1, 47,
 102, 111, 115, 146,
 179, 187, 197, 200,
 206, 215, 222, 247,
 255, 288, 328, 337,
 346, 355, 376
t.-gen 117, 124, 134,
 157, 173, 203, 204,
 214, 296, 301, 319
 tebe 166¹
 teg gibi 12, 13, 14, 59,
 76, 77, 138, 166, 296,
 345, 354
 teg- bk. tî-
t.-gen 319,
t.-en 319,
 teglük
sağluk t. 251

telim çok
köp t. 119, 120, 164, 171
temir
t.-lig berge 253
temür demir 46
t.-çıda 99
t.-din 250
***teue** 166¹
tengiz deniz 88, 336, 348
tengri tanrı 193
t.-ni çalbar- 50
rök t. 61, 326; *-ge* 375
tering derin
t. müren 175
tetür- demek 261
t.-ürler 261
tinlg
tişi t.-lar 4
ti- bk *te-*
t.-rler 296
ti- bk. *teg*
t.-gen 319
ti-, ç- 136
***tibe** 166¹
tiktür- diktirmek
t.-di 361, 364
til dil
t.-i kil- 11
tilbirke- bk, *yilbirke-* 136¹
tile- dilemek, istemek
t.-di 11, 26, 132, 330
l.-p 109, 333
t.-gü 64, 82
tirig diri, canlı 286, 325
t. barğu 171, 278
tiriglik 325
tiriklük 325
tirlik 325
tiş dış
t.-i 77
tişi dışı
t. tinlg 4
tit- 261
titire- 136

titre- 136
titür- 261
***tiue** 166¹
toğış doğu
kün t.-idin 318
toğur- doğurmak
t.-di 4, 66, 85
t.-u u- 4
tokmaçık 72
takmak 72
tokta-
t. türçe 124
çürçe ! 124
tokuş çarpışma
uruş t. 266
tokuş çarpışmak
t.-ğudun song 292
tokuz dokuz 240
tola
i. tunur yir 325
ton
uzun t.-luğ 4
tong don 230
topçı 136
torokon bk. *yorokan* 136¹
toy doy, ziyafet
t.-dın song 94
t. bir- 90
tödögö bk. *tözögö* 136¹
töge 166¹
t. möge 237¹
töl döl
t. boğaz 64, 64, 83
töle- 64
tömürdü
t. kağul 253, 253
tört dört
t. bulung 107
t. sarı 103, 103
tözögö bk. *tödögö* 136¹
tseu-vey 93
tşetre- 136
tşul 310
tucur- 194
tuğ bayrak 101
t.-larını tut- 133

tujur- 194
tum- bk. *yum-* 136¹
tümüg *6²
tumuh *6²
tungluk 249
t.-ları 249
tur- durmak
t.-ur 49, 196, 196, 231, 232 233, 296, 297, 298, 299, 300, 313, 327, 334
uşbu t.-ur 2,45; *mü-*
ren t. 204; *kerek*
t. 108, 177, 185
-a t. ur 16, 61, 62, 80, 227, 282, 321
-p t. 33, 36, 109, 136 142, 156, 157, 184 193, 194, 325, 333
-mekte t. 42
-güde t. 159, 150, 225
-ar t. 110
-maz t. 112, 130, 196 196, 237
-ğan t. 260
-meyn t. 259
t.-ur irdi 16, 17, 142 227, 321
t.-di 37, 136, 156, 157 235, 259, 260
tusu 172
t bol- 172
tut- tutmak
t.-kil 129
t.-up 133
t.-ar 111, 113
t.-maz 130
yarlığın t. 129
tutul- tutulmak
t.-di 160
tutulunç boğuşma 164
tuyur- 194
tüb dip
t.-inde 37
tübüt 296
tüge 166¹
tük
t. tülükliug 15

süt süt
s.-din 79, 79
süyün- 166^l

-ş-, -c- 194
şağam bk. şâm 291, 291
şâm 291
şaş- şaşmak
ş.-dılar 280
şeber 252
şine masa 91, 91
şiré 91
şirege 91
şul şu 29
şungkar ala doğan 41,46
ş.-m 43
ş.-mung 44
şük sakın, sessiz
ş.bol- 136

ta ta 318, 318
tabırak 114
tacik
t.-ler 296
tağ dağ 229
muz t. 232, 233; m.
t.-larda 242
kara t. 159
t. başıda 174
t. adaki 135
t.-largâ 239
tağ (isim) 87, 336, 347
tağam bk. tam duvar
*8 249
öyniing t.-i 249
tağuk tavik
altun t. 362
kümüş t. 365
tağurak derhal, çabuk
114
t. bas- 114
takı yine, ve, dahi 2,
3, 28, 48, 96, 97,101,
143, 156, 176, 178,
182, 184, 185, 198,
205, 213, 215, 230,
249, 259, 281, 285,
290, 296, 319, 323,

332, 338, 343, 344,
351, 352, 371
tal dal
t.-lar 209
t.-mung 29
tala bk. tala dolu,
bütün
t. turur yin 326, 326
talay taluy denir 101,
158
tam bk. tağam 249
tamğa damga 98, 98
t.-m kadakla- 129
tamtur-
t.-daçı 4
tamuk *6²
tang bk. çang 136
t. irte 222; t. i. çakda
31, 35
t. sarığa 335, 338
tangğut (isim) 290
tangkut 296
tap istek. suç 188
t. um 188
tap- bulmak 136
t.-di 306
kayğular t.-di 307;
siviñç t.-lar 3,370
tapık bk. topuk ön
t.-ıda 159
tapuğsak 276
tapuk bk. tapık ön 145
t.-mda 145
t.-larıda 149, 224
t.-unğlarğa 145
tarañçı (isim)
t.-diu 226
*tañla-
t.-ğ 260
*t.-ğü 260
tarit- çekmek
t.-dılar 279
*tarit- 110
taritiğ 110
t. tart- 110
taritku 110
tarkar-
t.-daçı 4

tarla 260
tarlağ 260
tarlağı 260
t.-sız 260
tarlag 260
tarlau 260
tarlau 260
tarlov 260
tart- kabul etmek 110
altun kümüş t.-ip 119
taritiğ t.-ip 111
tartiğ 110
tartik 110
tartû 110
tartuk 110
taşdndn 318
taşkanın bk. çaşkanın
294, 310
taşık- 27
taşkend 310
tatiğ 93
*tauurak 114
tavrak 114
tay bk. tau dağ
muz t. 134, 134
te- bk. ti- demek
t.-p 79, 115, 130
t.-di 44, 96, 143, 177,
182, 184, 205, 323,
371
t.-p tedi (ler) 1, 47,
102, 111, 115, 146,
179, 187, 197, 200,
206, 215, 222, 247,
255, 288, 328, 337,
346, 355, 376
t.-gen 117, 124, 134,
157, 173, 203, 204,
214, 296, 301, 319
tebe 166^l
teg gibi 12, 13, 14, 59,
76, 77, 138, 166, 296,
345, 354
teg- bk. tî-
t.-gen 319,
t.-en 319,
teglük
sağluk t. 251

telim çok
köp t. 119, 120, 164, 171
temir
t.-lig berge 253
temür demir 46
t.-çıda 99
t.-din 250
***teue** 166¹
tengiz deniz 88, 336, 348
tengri tanrı 193
t.-ni çalbar- 50
rök t. 61, 326; *-ge* 375
tering derin
t. müren 175
tetür- demek 261
t.-ürler 261
tinlg
tişi t.-lar 4
ti- bk *te-*
t.-rler 296
ti- bk. *teg*
t.-gen 319
ti-, çı- 136
***tibe** 166¹
tiktür- diktirmek
t.-di 361, 364
til dil
t.-i kil- 11
tilbirke- bk, *yilbirke-* 136¹
tile- dilemek, istemek
t.-di 11, 26, 132, 330
l.-p 109, 333
t.-gü 64, 82
tirig diri, canlı 286, 325
t. barğu 171, 278
tiriglik 325
tiriklük 325
tirlik 325
tiş dış
t.-i 77
tişi dışı
t. tinlg 4
tit- 261
titire- 136

titre- 136
titür- 261
***tiue** 166¹
toğış doğu
kün t.-ıdın 318
toğur- doğurmak
t.-dı 4, 66, 85
t.-u u- 4
tokmaçık 72
takmak 72
tokta-
t. türçe 124
çürçe t! 124
tokuş çarpışma
uruş t. 266
tokuş çarpışmak
t.-ğudun song 292
tokuz dokuz 240
tola
i. tunur yir 325
ton
uzun t.-luğ 4
tong don 230
topçı 136
torokon bk. *yorokan* 136¹
toy doy, ziyafet
t.-dın song 94
t. bir- 90
tödögö bk. *tözögö* 136¹
töge 166¹
t. möge 237¹
töl döl
t. boğaz 64, 64, 83
töle- 64
tömürdü
t. kağul 253, 253
tört dört
t. bulung 107
t. sarı 103, 103
tözögö bk. *tödögö* 136¹
tseu-vey 93
tşetre- 136
tşul 310
tucur- 194
tuğ bayrak 101
t.-larm tut- 133

tujur- 194
tum- bk. *yum-* 136¹
tümüg *6²
tumuh *6²
tungluk 249
t.-ları 249
tur- durmak
t.-ur 49, 196, 196, 231, 232 233, 296, 297, 298, 299, 300, 313, 327, 334
uşbu t.-ur 2,45; *müren t.* 204; *kerek t.* 108, 177, 185
-a t. ur 16, 61, 62, 80, 227, 282, 321
-p t. 33, 36, 109, 136 142, 156, 157, 184 193, 194, 325, 333
-mekte t. 42
-güde t. 159, 150, 225
-ar t. 110
-maz t. 112, 130, 196 196, 237
-ğan t. 260
-meyn t. 259
t.-ur irdi 16, 17, 142 227, 321
t.-dı 37, 136, 156, 157 235, 259, 260
tusu 172
t bol- 172
tut- tutmak
t.-kıl 129
t.-up 133
t.-ar 111, 113
t.-maz 130
yarlığın t. 129
tutul- tutulmak
t.-dı 160
tutulunç boğuşma 164
tuyur- 194
tüb dip
t.-inde 37
tübüt 296
tüge 166¹
tük
t. tülükliğ 15

y.-di 176
 y -p sen 199
 y.-p yiber- 118
 yiberip y.-p 121
 yurt yurt 262, 297
 uluğ y. 296
 y.-um 376
 y.-in 305, 371
 y.-iğâ 293; y. öyige
 309
 yüsün 276

yükle- yüklemek
 y.- mekke 273
 yüri- bk. yürü- yürümek
 y.-di 12
 yürü- bk. yüri- yürümek
 y.-p 296
 y.-sün 100
 y.-dü 240; -di 54;
 -düm 373
 y.-r bul- 146
 y.-medin 258

y.-meyn 258 y. tur-
 258
 y.-mekde 281
 y. güde tur- 151, 153
 224
 yürügür- yürütmek
 y.-sün 286
 yüz- bk. düz- 136¹
 zaşâu 324

Kısaltmalar

bk. = bakınız
 çk.sz. = çıktığı söz
 krş. = karşılaştırınız
 S. = sahife
 SS. = sahifeler

s. = satır
 ss. = satırlar
 v.a. = ve arkası
 v.b. = ve başkaları

Muhtelif Türk şiveleri için dil yazılarında ve lûgat kitaplarında kabul edilmiş olan kısaltmaların izahı burada ayrıca gösterilmemiştir.

Alnal. Index = W. Bang ve A. v. Gabain, *Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der türkischen Turfan-Texte*. Sitzb. d. Preuss. Akad. d. Wiss. XVII, Berlin 1931.

CC = Gèza K u u n, *Codex Cumanicus*, Budapest 1880.

Heilkunde = G. R. Rachmati. *Zur Heilkunde der Uiguren*, Sitz. d. Preuss. Akad. d. Wiss. XXIV, Berlin 1930.

Kaşgari = C. Brockelmann, *Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmüd al-Kâşgarîs Divân Lûgât at-Türk*, Leipzig 1928.

Y *KOsm.* = W. Bang, *Vom Köktürkischen zum Osmanischen*. Abh. d. Preuss. Akad. d. Wiss. I — III, Berlin 1918 — 1921.

Kow. = Kowalewski, *Dictionnaire mongol-russe-français*, Kazan 1849.

X *Kut. Bil.* = W. Radloff, *Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass-Hadschib aus Bälasagun ve Facsimile der uigurischen Handschrift der K. K. Hofbibliothek in Wien*, St.-Petersburg 1900 ve 1890.

Lt. = W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I-IV*, St.-Petersburg 1893 — 1911.

MSOS = *Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen*, Berlin.

Pelliot = P. Pelliot. *Sur la légende d'Uğuz -Khan en écriture ouigoure*. T'oung Pao XXVII.